

MIGRAȚIA TRANSNAȚIONALĂ A ROMÂNILOR DIN PERSPECTIVA UNUI RECENSĂMÂNT COMUNITAR¹

DUMITRU SANDU
Universitatea București

Studiul prezintă primele rezultate ale unui recensământ comunitar asupra migrației externe temporare a populației din satele României, după 1989. Informația a fost obținută printr-un formular expediat în toate satele țării și completat de către experți locali, buni cunoscători ai satului. Formularul de recensământ a fost completat în peste 12300 sate din cele aproape 12700 câte există la nivel de mediu rural. Deși datele obținute sunt afectate de inevitabile erori date de faptul că înregistrarea s-a făcut nu la nivel de persoană sau de gospodărie ci la nivel de sat, informațiile derivate din analiză sunt deosebit de consistente. Imaginea de ansamblu este aceea a unei țări puternic regionalizate în termeni de comportament de migrație. Funcție de destinațiile externe spre care se îndreaptă în fluxuri de migrație circulatorie, de tip „du-te-vino”, satele României se structurează clar pe „câmpuri” și „regiuni de migrație”. Ungaria, Italia, Germania, Turcia, Iugoslavia, Spania și Franța sunt țările care dau principala configurație a câmpurilor de migrație rurală. La rândul lor, acestea se subdivid în 15 regiuni de migrație. Analizele la nivel de sat indică o puternică selectivitate a fenomenului în raport cu caracteristicile sale comunitare. Este puternic susținută ipoteza migrației transnaționale cu grad diferențiat de manifestare pe tipuri de sate. Interpretarea datelor se face în funcție de un model teoretic în care principalii termeni sunt capitalul comunitar, valurile de migrație, rețelele și cauzalitatea cumulativă. Sunt derivate implicații pentru politicile de migrație și de dezvoltare comunitar-regională. Modelele de predicție construite au beneficiat din plin de date produse în cadrul unei cercetări complementare a Universității București, referitoare la dezvoltarea comunitară și regională.

PERSPECTIVA COMUNITAR- REGIONALĂ

Migrația circulatorie în afara țării, ca formă particulară de migrație temporară,

este principalul obiectiv (Casetă 1) al analizei în acest studiu². Accentul se pune pe identificarea structurilor de migrație externă definite nu în termeni de indivizi ci de comunități și regiuni. Este vorba de rolul

¹ Studiu este bazat pe integrarea informațiilor produse în cadrul unui recensământ comunitar al migrației (OIM în colaborare cu Ministerul Informațiilor Publice și Ministerul de Interne) cu cele generate în cadrul proiectului de cercetare C8-CNCSIS „Dezvoltarea regională în România- rolul capitalului social și uman, COMREG”. Pentru o ilustrare directă a rolului pe care datele din acest ultim fișier le-au avut în analiză, vezi nota de subsol 20.

Formularul de culegere a datelor despre migrație a fost elaborat de către o echipă compusă din Dana Diminescu, Sebastian Lăzăroiu, Louis Ulrich și subsemnatul. Premisele teoretice de baza de la care am pornit în esență în proiectarea chestionarului (vezi anexa 3) au fost derivate din teoria capitalului comunitar (D.Sandu, „Sărăcie și dezvoltare în satele României”, *Sociologie Românească*, 4/1999). Recensământul nu ar fi fost posibil fără o largă deschidere – la propunerea pe care am formulat-o pe ideea metodologică a recensământului comunitar – din partea echipei OIM și a miniștrilor Vasile Dâncu și Ioan Rus. Le exprim cele mai calde mulțumiri.

Operațiile de natură logistică aferente recensământului au fost asigurate de către OIM prin colegii Ciprian Nita și Louis Ulrich și, pentru introducerea datelor pe suport electronic, prin Ioana-Alexandra Mihai, Ana Boiangiu, Vlad Grigoraș, Cosmin Radu, Dragoș Radu, studenți la Facultatea de Sociologie a Universității București.

Construirea bazei finale de date și analizele aferente acestui studiu îmi revin. Pe perioada completării formularelor la nivel de localitate am asigurat, telefonic – în calitate de coordonator al cercetării-recensământ, menționat ca atare de către OIM, în formularul difuzat în țară – consultanță pentru rezolvarea diferitelor probleme de interpretare locală a întrebărilor din chestionar. Celelalte capitole ale cercetării OIM se referă la migrații români în străinătate în contextul de destinație (Dana Diminescu), evoluția legislației românești cu impact asupra migrației circulatorii în străinătate (Dana

pe care satul, în calitate de comunitate locală - prin localizarea, resursele și populația de care dispune – îl are în condiționarea fluxurilor de migrație circulatorie transnațională. Dacă în cazul migrației definitive individul este principala unitate de referință, în cazul migrației temporare sau circulatorii, rolul comunității locale și al regiunii de origine este mult mai mare. Aceasta inter-

vine ca mediu de transmitere a informației, ca suport pentru organizarea diferitelor rețele de circuit migratoriu și ca beneficiar sau spațiu de impact al deplasărilor în străinătate.

Datele care stau la baza analizei au fost produse prin recensământul comunitar al migrației circulatorii între satele României și localități din străinătate .

Caseta 1. Obiective

Identificarea principalelor caracteristici ale migrației circulatorii a românilor din mediul rural în străinătate pentru perioada 1990-2001. În mod particular , urmărim răspunsul la întrebările:

- *care a fost volumul și intensitatea circulației migratorii externe din rural pe țări de destinație;*
- *cum se structurează țara pe câmpuri sau regiuni de migrație;*
- *ce caracteristici au migranții pe țări de destinație, valuri de plecare și regiuni de migrație;*
- *care sunt caracteristicile regiunilor și comunităților de origine sau de domiciliu stabil ale migranților;*
- *care sunt factorii care condiționează, la origine, migrația circulatorie.*

RECENSĂMÂNTUL COMUNITAR AL MIGRAȚIEI (RCM)

Inițial, pentru cunoașterea caracteristicilor cantitative ale migrației circulatorii

a populației rurale, a fost examinată varianta organizării unui sondaj la nivel național³. Metoda ar fi putut oferi rezultate utile la nivel de gospodărie și persoană dar nu și la nivel de comunitate. Dezavantajele ei derivă

Diminescu), aspectele instituționale ale fenomenului (Sebastian Lăzăroiu), studii de caz asupra migrației la nivelul a zece sate realizate, în primă formă, de studenți ai Facultății de Sociologie și Asistență Socială din București .

Mulțumesc colegei Dana Diminescu pentru sugestiile și criticile stimulative formulate în legătură cu anumite aspecte ale analizei.

Responsabilitatea pentru modul de analiza și interpretare a datelor din acest studiu revine în întregime autorului și nu instituțiilor implicate în culegerea datelor (OIM, MIP,MI) .

² Primele abordări consistente științific referitoare la migrația externă sau la migranții plecați în străinătate au fost dezvoltate prin sondaje OIM (IOM, *Profile and motives of potential migrants in Romania. A follow-up study*. October, 1993) și studii calitative asupra rețelilor de migrație circulatorie identificate la destinație și la origine. Cercetarea asupra oșenilor în mișcare circulatorie între Maramureș și Franța este una exemplară, fondatoare de serie (Vezi studiile Danei Diminescu „Deplasările oșenilor în străinătate, un nou model de migrație » în „*Revista de Cercetari Sociale*“, 2/1996, „L'installation dans la mobilité: les savoir-faire migratoires des Roumains”, Migration Societe, mars-avril, 2001, « Le systeme „D” contre les frontieres informatiques, *Hommes&Migrations. Europe. Ouverture a l'Est*, mars-avril, 2001), pentru acest gen de abordări. Dezvoltări ulterioare ale tematicii apar în cadrul unor seminarii științifice internaționale (este cazul seminarului organizat de Dana Diminescu la Maison des Sciences de l'Homme în noiembrie 2001), în cadrul cercetărilor din Teleorman ale Catedrei de Sociologie a Universității București sau pornind de la sondajele Fundației pentru o Societate Deschisă sau de la cercetările OIM asupra traficului de femei (Vezi studiile publicate de Sebastian Lăzăroiu, Swanie Potot, Dumitru Sandu, Monica Șerban și Vlad Grigoraș în *Sociologie Românească*, 2/2000).

³ Ideea unui astfel de sondaj a aparținut Danei Diminescu. Ulterior, pe parcursul discuțiilor pe care le-am avut cu restul membrilor echipei de cercetare OIM, realizând faptul că un sondaj va spune foarte puțin despre „evenimente relativ rare”, cum erau la momentul respectiv migrațiile internaționale în masa celor 10 milioane de locuitori din rural, am schimbat proiectul și am propus realizarea unui recensământ de tip comunitar. Ideea, în forma ei tehnică – de ce ar trebui să conțină un astfel de formular și cine l-ar putea completa la nivel local – a rezultat direct din experiența pe care o avusesem

Casetă 2. De ce „recensământ comunitar al migrației”

Recensământului comunitar al migrației a fost efectuat de OIM, pe baza datelor culese prin intermediul Ministerului Informațiilor Publice și al Ministerului de Interne în ultima parte a lunii noiembrie și prima parte a lunii decembrie 2001. Înregistrarea are caracter de recensământ pentru că a avut ca obiect toate satele României. Este un recensământ comunitar dat fiind faptul că unitatea de înregistrare a constituit-o satul. „Recenzorii” au fost experți locali, oameni care cunoșteau foarte bine satul, autoselecți în baza instrucțiunilor primite odată cu formularul de recensământ (vezi anexa 3). Întrebările din formularul de recensământ se referă la caracteristici ale satului. Majoritar sunt măsuri agregate, rezultate din informații asupra gospodăriilor și persoanelor cu experiență de migrație internațională. Au fost culese însă și date despre istoria de migrație internă a populației din sat și despre nivelul de dezvoltare a localității.

În primul rând din faptul că nu ar fi putut capta modelele de realizare a fenomenului cu frecvență de apariție relativ redusă. În al doilea rând, ar fi existat puține șanse să surprindem întreaga varietate de comunități rurale și regionale cu impact direct asupra pattern-urilor de migrație. Și, în fine, în al treilea rând, un sondaj oricât de extins ca volum nu ar fi permis realizarea unei cartografieri a varietăților de manifestare a fenomenului.

Soluția pe care am adoptat-o, pentru a depăși obstacolele menționate și a realiza obiectivele cercetării, a fost organizarea unei înregistrări de tip recensământ, dar nu la nivel de persoană sau gospodărie ci de comunitate (Casetă 2). Cum poți face un recensământ al migrației la nivelul celor aproape 12700 sate din comunele României? Cu resursele relativ restrânse pe care OIM a putut să le disponibilizeze, soluția de principiu nu putea fi decât aceea a unui gen de chestionar poștal adresat instituțiilor locale de la nivelul comunei. Care instituții și conform căror proceduri? Știam din experiența anterioară a unei echipe de cercetare de la Cluj⁴ prin primăriile comunale, în baza unui formular pe probleme de administrație publică, transmis prin Ministerul Administrației Publice, că rata de răspuns a fost de peste

60%. Acceptabilă la un sondaj poștal obișnuit, pentru obiectivele cercetării pe migrație, performanța nu era prea încurajatoare. În consecință am apelat la formula ca datele să fie solicitate instituțiilor locale prin intermediul a doua ministere, cel al Informațiilor Publice și cel de Interne. Transmiterea efectivă a formularelor a fost făcută prin Ministerul de Interne, în prima parte a lunii noiembrie 2001.

Datele necesare pentru atingerea obiectivelor menționate au fost culese prin intermediul unui formular transmis la nivelul tuturor celor 2686 comune din țară. Formularul (vezi Anexa 3) a cuprins 98 de întrebări referitoare la plecările temporare în străinătate și revenirile migranților în localitate în perioada 1990-2001. Pentru fiecare sat al comunei a fost completată câte o coloană din formular astfel încât au fost obținute date despre comportamentul de migrație, la nivelul întregului mediu rural din România (peste 12300 sate din totalul de aproximativ 12700).

Completarea formularelor a fost făcută de către experți locali, oameni care cunosc foarte bine populația satului, conform unui ghid atașat chestionarului (vezi detalii în anexa 3). Furnizarea datelor pentru cele 12357 sate din cele 2661 comune, care au răspuns la chestionarul OIM, a implicat antrenarea a aproximativ 13 mii experți

în iulie 2001 în satul Crângeni din Teleorman, în cadrul unui proiect de cercetare al Universității București. Practic, fostul agent veterinar al comunei, ajuns primar, împreună cu încă un localnic îmi dovediseră că istoria de migrație internațională a unui sat poate fi reconstituită „casă cu casă” și „țară cu țară”, fără prea mari dificultăți. Conjugând această experiență cu larga deschidere a colegilor de la OIM și a ministrului—sociolog, Vasile Dâncu— a început structurarea proiectului de recensământ.

⁴ Echipa a lucrat, în decursul anului 2001, sub conducerea profesorului Gabriel Bădescu.

locali - primari, vice-primari, secretari la primărie, contabili, agenți agricoli, poștași, consilieri la primărie, polițiști, preoți, profesori, săteni fără un rol instituțional specific etc. Desigur, cifra reală a celor care efectiv au lucrat pentru completarea fișelor

este mai mică. Studiile de caz efectuate în 10 sate, și pe care le-am selectat funcție de rezultatele analizei RCM, indică în mod clar o supraestimare a numărului de persoane care efectiv au contribuit la completarea formularului.

Caseta 3. Ipotezele de fundamentare a recensământului comunitar al migrației transnaționale

Principalele ipoteze care au stat la baza elaborării chestionarului de recensământ și a interpretării datelor susțin că migrația circulatorie „sate românești-țări străine”:

- *are o puternică variație în funcție de caracteristici ale capitalului comunitar⁵ și, în consecință, este important să fie înregistrate, simultan cu datele descriptive asupra migrației externe, date referitoare la profilul ecologic și de dezvoltare al comunității (IPOTEZA CAPITALULUI COMUNITAR - pentru confirmare directă vezi tabel A1 în anexa 1 și Tabel 8);*
- *poate fi înțeleasă numai ca parte a sistemului național de migrație, cu diferitele sale componente interne și externe, de mișcări temporare sau definitive, circulatorii sau necirculatorii, pe distanțe lungi sau reduse, în spații intraregionale, interregionale, transfrontaliere sau transnaționale (IPOTEZA SISTEMULUI DE MIGRAȚIE⁶ - pentru confirmare directă vezi tabel A2 în anexa 1);*
- *are puternice variații funcție de valul sau contextul temporal al producerii sale⁷ (IPOTEZA VALURILOR DE MIGRAȚIE - pentru susținere, este utilă comparația între migrația de revenire, asociată în mai mare măsură cu primele valuri, și ratele de emigrare temporară înregistrate la momentul recensământului);*
- *este parte componentă a modului de funcționare a trei tipuri de rețele conjugate - rețele transnaționale existente la începutul anilor 1990, rețele naționale-*

⁵ Douglas S. Massey, Luin Goldring, Jorge Durand, „Continuities in Transnational Migration: An Analysis of Nineteen Mexican Communities”, în *AJS* 99, 6 (May 1994), Dumitru Sandu, Migrația ca strategie de viață, în *Sociologie Românească*, 2/2000.

⁶ Cu posibilitățile limitate de contextul anilor 1980 pentru accesul la date dezagregate în România, caracterul de sistem al migrației era pus în evidență pentru această țară cu referire la fluxurile inter-rezidențiale și interregionale dar fără includerea migrației externe, oricum „înghețată” prin rigorile perioadei respective (D. Sandu, *Fluxurile de migrație în România*, București, Editura Academiei, 1984, cap. 5).

⁷ „We also underscore Durand and Massey's caveat that care must be taken when attempting to generalize from isolated community studies. As we have shown, depending on whether one selects a community where transnational migration is incipient or well established, the “nature” of transnational migration may be characterized very differently in social, demographic, and economic terms and the patterns of movement may vary considerably. In order to aid in future comparative work, investigators undertaking case studies of migrant communities should report the degree of migratory prevalence so that others can determine what phase the community has achieved in the developmental process and can avoid comparing communities at markedly different stages. If identifiable patterns are associated with the expansion of migratory behaviour and accumulated experience, then these differences should be the result of diverse histories and levels of migration experience. Simple cross tabulations of data from multiple sites offer little insight into the process of migration unless they are standardized for purposes of comparison. We introduce the prevalence of migration as a conceptual and empirical measure that can capture the cumulative process of migration as it unfolds”, Douglas S. Massey, Luin Goldring, Jorge Durand, *op. cit.*, 1994, 1529.

locale relevante pentru migrație și rețele transnaționale actuale. Șocurile economice interne, schimbările în politicile de migrație ale diferitelor țări mai apropiate sau mai depărtate, inerțiile de tip cultural-istoric cu rețelele și ideologiile care le sunt asociate, toate se reflectă simultan asupra fluxurilor de migrație internă și externă, asupra modului în care acestea interacționează. O abordare a sistemului de migrație de pe teritoriul României începe să devină posibilă abia acum, cu ajutorul unor date de tipul recensământului comunitar pe care lucrarea îl sintetizează (IPOTEZA REȚELELOR⁸).

- *se desfășoară după logica mecanismelor cumulative: un act de migrație mărește probabilitatea altora ulterioare; încă un migrant din comunitate contribuie la extinderea rețelelor de migrație accesibile membrilor comunității; veniturile superioare obținute din migrație și returnate familiei la origine contribuie la sporirea deprinderii relative la nivel comunitar și implicit la stimularea altor plecări; circulația migratorie contribuie la crearea unei culturi transnaționale cu puternice efecte multiplicative în procesul de migrație (IPOTEZA CAUZA-LITĂȚII CUMULATIVE⁹).*
- *In ansamblu, RCM este elaborat pornind de la premisa că migrațiile transnaționale sunt în strânsă interdependență cu schimbările care se produc la nivelul capitalului comunitar, în formale sale de capital social, material și uman. Fiind vorba de date culese indirect, de la experți locali și nu direct de la migranți sau de la familiile acestora, variabilele subiective sau personal-familiale ale migrației – de tipul cultură a migrației, frustrare relativă, rețele etc. – apar numai la nivelul interpretării datelor sau al unor variabile care le aproximează numai. Studiile de caz prevăzute a se desfășura în continuarea recensământului încearcă să compenseze limitele de măsurare ale RCM.*

Deși formularele OIM au ajuns în localități prin intermediul oficiilor de poliție, ponderea cea mai mare a specialiștilor locali, care au răspuns la chestionar, a fost dată de personalul primăriilor.

Prin conținutul și instrucțiunile de completare care l-au însoțit, formularul a stimulat un evantai foarte larg de cunoșcători ai vieții locale. Primăriile, în pofida faptului că nu au primit direct formularul,

au avut contribuția majoră la completarea lui. În schimb, foarte probabil, transmiterea chestionarului către comunități prin intermediul oficiilor de poliție a contribuit la realizarea unei rate excepționale de răspuns, de aproape sută la sută dar și la o anume subestimare a numărului de migranți în condițiile în care migrația externă mai este încă percepută, în destul de multe cazuri, ca fenomen negativ.

⁸ „Cumulative causation at the individual level leads to other mechanisms of self-perpetuation at the social structural level, one of the most important being network formation. According to network theory, each act of migration creates the social structure necessary to sustain additional movement (Massey 1990). Migrants are linked to nonmigrants through social ties that carry reciprocal obligations for assistance based on shared understandings of kinship, friendship, and common community origin. Nonmigrants draw upon these ties to gain access to employment abroad. Every new migrant reduces the costs and risks of migration for a set of friends and relatives and with these lowered costs and risks, they are induced to migrate, which further expands the set of people with ties abroad.”, Douglas S. Massey, Joaquin Arango, Graeme Hugo, Ali Kouakouci, Adela Pellegrino, Edward Taylor, „An Evaluation of International Migration Theory: The North American Case”, *Population and Development Review*, 20, 4 (Dec. 1994), 734

Douglas S. Massey, Joaquin Arango, Graeme Hugo, Ali Kouakouci, Adela Pellegrino, Edward Taylo, *op. cit.*, 1994, 733-738.

⁹ Douglas S. Massey, Joaquin Arango, Graeme Hugo, Ali Kouakouci, Adela Pellegrino, Edward Taylo, *op. cit.*, 1994, 733-738.

Tabelul 1. Cine a completat formularul cu date despre migrație la nivel de localitate

	Completare	
	în comune	în orase
Primar	2960	75
Viceprimar	754	21
Secretar primărie	2494	63
Agent agricol	830	8
Contabil	151	1
Casier	67	0
Consilier	99	3
Ofiter stare civila	57	4
Referent	554	26
Agent fiscal	113	1
Șef post	3674	112
Ajutor șef post	601	22
Sectorist	25	29
Inginer	92	10
Inspector	91	14
Sătean	224	24
Factor poștal	66	0
Alți funcționari	330	74
	13182	487

Desigur știam că procedura adoptată pentru culegerea datelor comportă riscuri:

un formular venit pe filiera Ministerului de Interne, chiar dacă în instrucțiunile de aplicare erau date o mulțime de detalii care indicau faptul că este vorba de o cercetare sociologică, putea genera o mulțime de interpretări nefavorabile cercetării; un instrument de cunoaștere sociologică putea fi confundat cu unul de control instituțional. Și totuși, am considerat că riscul respectiv este relativ redus pentru că nu ceream nici o informație personalizată ci numai evaluări la nivel de total sat; în al doilea rând, datele pe care formularul le solicita erau atât de diverse, încât cu greu, dacă nu imposibil, ar fi putut fi completate de către o singură persoană. În al treilea rând, posibilitatea unui contact telefonic direct cu sociologul care răspundea de proiect era menită nu numai să furnizeze ajutor dar și să reducă eventualele reacții de neîncredere, suspiciune.

Deși, evident, estimările făcute de experții locali sunt afectate de erorile obișnuite unor cercetări sociologice de acest tip, ansamblul datelor culese prezintă un grad ridicat de validitate și fidelitate. Deși numărul de experți locali, folosiți pentru a răspunde la chestionar, a fost cu atât mai mare cu cât populația comunei sau a orașelului era mai mare, erorile probabile de estimare au atins un nivel mai ridicat tocmai în cazul localităților mari. Pentru un sat precum Marginea din județul Suceava, spre exemplu, a fost firesc să apară

Caseta 4. Validitatea și fidelitatea datelor culese prin recensământul comunitar al migrației, OIM noiembrie 2001

- *din totalul de 2686 de comune au răspuns la chestionar 2661, iar din totalul de 152 orase mici (sub 20 mii locuitori) au completat formularul de migrație, 148;*
- *au fost completate și acceptate ca valide chestionarele de migrație pentru 12357 sate din mediul rural, din totalul de aproximativ 12700 sate existente la nivelul acstui mediu rezidențial;*
- *categoriile de funcționari și persoane care au jucat rolul de experți locali, de buni cunoscători ai localității au inclus o arie largă de roluri;*
- *în pofida faptului că chestionarul a fost transmis în localități prin oficiile de poliție, completarea s-a făcut majoritar cu funcționari ai primăriilor. Primarii, viceprimarii, secretarii de primării și agenții agricoli au fost experții locali*

care au contribuit în cea mai mare măsură la completarea formularelor (aproximativ 50% din totalul de 13 mii persoane care au contribuit la completarea formularelor). Mai exact, peste 60% dintre persoanele care au participat la completarea formularelor au fost funcționari din primării.

- *atunci când într-un proiect de culegere de date a fost implicat un număr atât de mare de persoane, un chestionar care a solicitat date nepersonale și extrem de diverse, posibilitatea de controlare sau manipulare instituțională a informației a fost extrem de redusă.*
- *discuțiile telefonice pe care le-am purtat (D.S) pe parcursul culegerii datelor, la solicitarea experților locali, au fost centrate majoritar pe probleme tehnice și au indicat o percepție clară a proiectului ca proiect de cercetare sociologică (unde se încadrează migrația pentru „micul trafic de frontieră” sau navetiștii din Covasna/Harghita în Ungaria, cum se completează formularul pentru mai mult de 8 sate, cum se poate proceda în cazul satelor foarte mari de peste 8 mii locuitori, de ce pe formularul de culegere a datelor figurează numai MIP și MI și nu și MAP etc.) .*
- *dimensiunea medie a satului calculată în funcție de datele raportate în RCM este cu numai aproximativ 15 persoane mai mare decât cea estimată pentru 1998, pornind de la datele oficiale din 1992.*
- *analizele care descriu variația intercomunitară a comportamentului de migrație, prezentate în cuprinsul lucrării, pornind de la datele RCM , au dus la interpretări sociologice consistente, convingătoare în bună măsură. În cadrul acestor analize au intrat o serie de variabile, cu grad mare de fiabilitate, produse în cadrul unor cercetări diferite (distanța până la cel mai apropiat oraș, nivelul de dezvoltare a satului, nivelul de dezvoltare a județului, caracterul central sau periferic al satului în cadrul comunei, plasarea comunei în apropierea unui drum european, plasarea comunei la periferia sau în centrul județului etc). Foarte multe din variabilele respective lucrează ca predictorii eficace ai comportamentului de migrație comunitară, măsurat prin RCM. Aceasta consistență structurală între date produse prin cercetări diferite constituie unul dintre cei mai puternici indicatori de validitate a datelor produse prin recensământul efectuat cu experții comunitari (vezi anexa A1).*
- *regionalizarea comportamentului de migrație transnațională pe câmpuri și regiuni, funcție de originile și destinațiile fluxurilor, sunt în deplină concordanță cu informațiile calitative prealabile date de studiile de comunitate asupra migrației¹⁰, cu așteptările rezultate din sociologia regională a țării. Este încă un argument de substanță pentru a susține validitatea datelor culese prin RCM.*

¹⁰ Dana Diminescu; Deplasările oșenilor în străinătate, un nou model de migrație în *Revista de Cercetari Sociale*, 2/1996, Dana Diminescu, L'installation dans la mobilité: les savoir-faire migratoires des Roumains, *Migration Societe*, mars-avril, 2001, Le systeme „D” contre les frontieres informatiques, *Hommes&Migrations. Europe. Ouverture a l'Est*, mars-avril, 2001; Manuela Stănculescu și Ionica Berevoescu, Moșna, un sat care se reinventează, *Sociologie Românească*, 1/1999; Dumitru Sandu, Migrația circulatorie ca strategie de viață, *Sociologie Românească*, 2/2000; Sylvie Gangloff, Jean-Francois Perouse avec la collaboration de Thomas Tanase, *La Presence roumaine a Istanbul. Une chronique de l'ephemere et de l'invisible*, Institut Francais d'Etudes Anatoliennes, Istanbul, octobre 2000; Monica Șerban și Vlad Grigoraș, Dogenii din Teleorman în țară și în străinătate, *Sociologie Românească* 2/2000; Sebastian Lăzăroiu, Trafic de femei – o perspectivă sociologică, *Sociologie Românească* 2/2000, Swanie Potot, Etude de deux reseaux migratoires roumaines, *Sociologie Românească*, 2/2000.

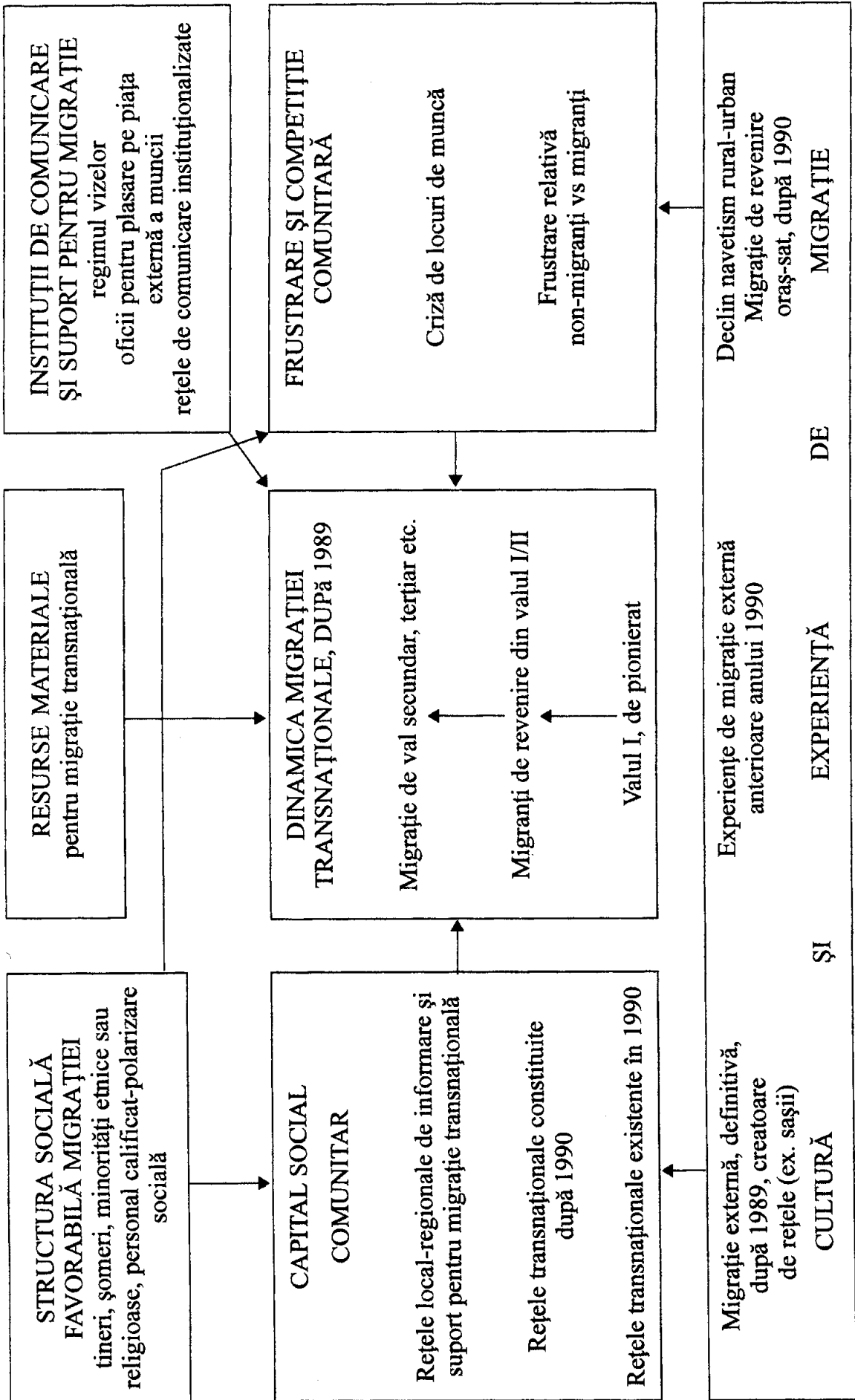

Figura 1. Categorie de predictor ai migrației transnaționale la nivel de comunitate rurală

dificultăți de reconstituire a mișcărilor migratorii ale populației în condițiile în care localitatea are aproape 10 mii de locuitori.

Echipe independente ale OIM au controlat în teren modul în care au fost completate formularele. În plus, a fost realizată o validare informatică a datelor prin compararea unora dintre cifrele raportate la nivel local, prin chestionarele OIM, cu date oficiale disponibile la nivel de sat (populație, număr de gospodării, compoziție etnică a localității etc.).

TIPOLOGII SI INDICATORI ÎN MĂSURAREA MIGRAȚIEI COMUNITARE

Recensământul comunitar realizat prin experți locali a surprins mai multe categorii de migranți care se deplasează în afara țării. Categoria cel mai puternic reprezentată și în migrația temporară a românilor în străinătate și în datele acestui recensământ este cea a migranților circulatorii care stau mai mult timp în străinătate. Datorită acestui fapt elementar, al duratei mai mari de ședere, ei acționează ca agenți de comunicare între societatea de origine și domiciliu și societățile de destinație temporară. Migrația lor este una de tip transnațional¹¹ de legătură între spații

sociale naționale. Situația lor contrastează puternic și cu cea a persoanelor care pleacă definitiv în străinătate (emigrație definitivă) și cu cea a migranților transfrontalieri care se deplasează pentru durate scurte între localități din apropierea granițelor. Datele furnizate de RCM temporare în străinătate din satele României măsoară în principal acest fenomen al migrației transnaționale. Este însă o măsură brută, „crudă”, afectată considerabil de migrația de scurtă durată, transfrontalieră dar și de cea definitivă. Estimările comunitare de la care am pornit nu permit diferențierea clară între cele trei tipuri de migrație (transnațională, transfrontalieră și definitivă). Ponderea celei de tip definitiv pare să fie însă extrem de redusă dacă avem în vedere faptul că este vorba de populație rurală, cu capital uman relativ redus și, implicit, cu mari dificultăți de stabilire definitivă în străinătate. În plus, este de menționat că migranții de revenire sunt o componentă „curată” a fenomenului de migrație temporară.

Indicatorii folosiți pentru măsurarea migrației din sate în străinătate (Caseta 5) sunt construiți în funcție de numărul de persoane plecate din localitate în momentul recensământului și de cel al persoanelor revenite în sat după ce au stat o perioadă de timp în străinătate.

Caseta 5. Indicatori ai migrației internaționale folosiți în analiza datelor din RCM

Pentru măsurarea intensității migrației la nivel comunitar am folosit indicatori referitori la migrația de revenire, persoanele plecate din localitate la momentul recensământului și experiența de migrație a comunității, prin raportarea unor cifre absolute de volum de migrație și a unora de estimare a intensității fenomenului (migranți/populație).

- *PLECAȚI, Volumul emigrării (preponderent) temporare în străinătate: persoane plecate, după 1989, din localitate în străinătate;*

¹¹ „Transmigrants adapt themselves to uncertain and unpredictable situations, they learn to manage risks and to live with them, they accumulate cultural and social capital in and between the two countries. Concerning their spatial residence and their work, their life projects and plans are not fixed or very long-term but ‘oriented in exploiting opportunities’. They are not free in defining the conditions of their action, but the horizon of their realized options of action and expectations is not limited to the region of departure or the region of arrival, it spans between and over them.

....we hold that, first, the bulk of international migration theory until now focused on immigrants and return migrants, but not on transmigrants; second, since the end of the 20th century we could observe a qualitative and quantitative breakthrough of transmigration and transmigrants as an empirical phenomenon; and, third, in the context of globalization and new communication technologies the durability of transnational social spaces is increasing.”, Luger Pries, „The Disruption of Social and Geographic Space. Mexican-US Migration and Emergence of Transnational Social Spaces”, *International Sociology*, 1, March 2001, p. 68.

- *REVENIȚI*, Volumul migrației de revenire din străinătate în localitate, după 1989
- *REMIG*, Rata emigrărilor (preponderent) temporare din localitate în străinătate
- *RIMIG*, Rata migrației de revenire în localitate din străinătate
- *PREVAL* Migrația totală pe durata vieții, în străinătate („prevalența migrației externe”) = *PLECAT*+*REVENIȚI*
- *RPREVAL* Rata de prevalență a migrației în străinătate= $PREVAL * 1000 / \text{populația localității în 1998}$.
- *CIRCULAT* Volumul migrației circulatorii în străinătate = (*PLECATI*- persoane care nu au revenit niciodată de la plecare)+*REVENIȚI*
- *RCIRCUL* Rata migrației circulatorii= $CIRCULAT * 1000 / \text{populația localității în 1998}$.

Volumul total dat de numărul de persoane plecate din localitate și de numărul celor revenite în perioada 1990-2001 este o aproximare pentru experiența de migrație a comunității și, indirect, pentru migrația de tip circulatoriu. Cumularea celor două tipuri de migrații duce la o măsură similară cu cea de „migrație totală pe durata vieții” (sosiri plus plecări). Prin împărțirea cifrei respective la totalul populației din localitate se obține o „rata de prevalență a migrației”¹². Este de subliniat faptul că rata de prevalență a migrației nu oferă decât o aproximare a migrației circulatorii. Cifrele agregate de la care am pornit nu permit o identificare exactă a celor care efectiv practică migrația de tip circulatoriu. În chestionarul aplicat la nivel de sat au figurat și întrebări referitoare la numărul de reveniri în localitate ale celor care au fost sau sunt plecați. Fiind vorba de numărarea unor evenimente care au avut loc în comunitate, pentru un număr mare de oameni, raportările experților locali sunt fragile (cifrele nu „se închid” foarte bine funcție de diferite chei de verificare). Este probabil ca raportările referitoare la cei care erau plecați în momentul recensământului sunt mai corecte decât cele care vizează numărul de reveniri pentru persoanele care se află în localitate. Deși, repetăm, evaluările de acest gen sunt foarte relative, este de notat totuși că numai 18% dintre cei plecați din sat după 1990 nu au revenit niciodată în localitate. Restul, de aproximativ patru cincimi par să fie migrații de tip circulatoriu.

Dacă măsurătorile asupra migrației înregistrate prin RCM ar fi fost serios afectate de erori de raportare, atunci ar fi fost puțin probabil să constatăm legături semnificative între caracteristicile satelor/regiunilor de plecare și intensitatea fluxu-

rilor de migrație temporară în străinătate. Rezultate ale analizei de regresie multiplă indică însă existența unor legături statistice puternice, semnificative și interpretabile sociologic, între indicatorii de migrație și cei comunitar-regionali, măsurați prin

¹² „The conceptual framework called for by Durand and Massey requires a technique that permits direct comparison among communities with different histories and levels of migration. In order to satisfy this methodological need, we introduce a new analytical tool: the migration prevalence ratio. For any community in any year, the prevalence ratio is defined as the number of people with international migratory experience divided by the total number of people alive. It can be calculated retrospectively for any year in the recent past given just two pieces of information about every community member: the date of birth and the date of his or her first foreign trip. This ratio, when calculated for different years within a community, provides a simple indicator of how widespread migratory experience has become at any point in time. It serves as a proxy for the extent of a community's involvement in the migratory process and allows us to compare communities at very different stages of migratory development. In this way, the prevalence ratio partially controls for the effect of differences in the history and timing of migration. In essence, it standardizes the units of comparison.”, Douglas S. Massey, Luin Goldring, Jorge Durand, *op. cit.*, 1994, 1495.

variabile derivate din datele recensământului din 1992 sau produse în cadrul altor cercetări (Tabel A1): migrația circulatorie între satele României și diferite țări tinde să fie mai puternică pentru satele mari, centru de comună, cu nivel de dezvoltare relativ ridicat, localizate preponderent în

Transilvania sau în județele de la granița de vest a țării.

Atât pentru interpretarea datelor culese prin RCM cât și pentru organizare ghidului de convorbire aferent studiilor de caz asupra migrației circulatorii am folosit următoarea tipologie (Tabel 2): I. migrație transfron-

Tabel 2. Tipologia formelor de migrație în străinătate în funcție de durată, regularitate și motivație

Durata de ședere continuă la destinație	Regularitatea deplasărilor	Motivația migrației	Tip de migrație	Subtip de migrație
redușă (de ordinul zilelor sau săptămânilor)	fără regularitate precisă	lucru	I. Migrație transfrontalieră	1. circulație transfrontalieră pentru lucru (ocazional)
		alte		2. trafic ocazional, frecvent, pentru comerț cu țări mai mult sau mai puțin apropiate (gen Ungaria – apropiat sau Turcia – la distanță medie)
	cu regularitate relativ precisă (tip „navetă“)	lucru	Tipuri mixte, transfrontaliere și transnaționale	3. navetă transfrontalieră pentru lucru sezonier
				4. migrație transfrontalieră pentru lucru sezonier
		alte		5. micul trafic regulat (săptămânal) pentru comerț
ridicată (de ordinul lunilor/anilor)	fără regularitate precisă	lucru	II. Migrație transnațională*	6. migrație de durată pentru lucru, nesezonier
		alte		7. migrație temporară, de durată, cu motive multiple
		8. circulație sezonieră pentru lucru		
		9. navetismul specialiștilor de înaltă calificare/responsabilitate în spațiul companiilor multinaționale sau al organizațiilor internationale		
Alte tipuri de migrație			III. Emigrare definitivă	10. emigrare definitivă
			IV. Migrație internațională reziduală (alte tipuri)	11. circulație pers. cu dublă cetățenie 12. trafic ilegal de femei, arme, droguri etc.

* În sens larg, „migrația transnațională“ include și fenomene de migrație transfrontalieră.

talieră, II. migrație transnațională, III. emigrare internațională definitivă și IV. migrație internațională reziduală (alte tipuri). Pentru distincția între migrația transfrontalieră și cea transnațională esențial este tipul de „graniță” sau de spațiu social care se interpune între origine și destinație și durata șederii continue la destinația temporară. În primul caz, migrația temporară internațională se face prin transgresarea, de scurtă durată, a unei frontiere sau a unui spațiu de mare permeabilitate (exemplu: spațiul bulgar între România și Turcia). În cel de-al doilea caz, deplasarea este de mai lungă durată și funcționează efectiv, indiferent de intențiile și ideologiile de migrație, ca mijloc de comunicare între societăți naționale diferite, ca mod de structurare a unor „spații transnaționale”¹³.

Pentru cazul unei societăți în tranziție, cu modificări rapide și structurale în parametrii de context de migrație internațională precum cea din România anilor 2000, este oportun, credem, să considerăm că imigrarea, emigrarea și migrația de revenire sunt perspective asupra fenomenului și nu tipuri efective de migrație¹⁴. Același eveniment de schimbare a domiciliului poate fi văzut din perspectiva emigrării, imigrării sau a revenirii. Emigrantul temporar din Crângenii Teleormanului poate fi văzut ca imigrant în Coslada din Madrid dar, ulterior, și ca migrant de revenire în Crângenii din „insula” (locul izolat, uitat de Dumnezeu) din Teleormanul românesc.

Navetismul transfrontalier și micul trafic transfrontalier (subtipurile 3 și 4) reprezintă o categorie intermediară, o combinație între transnațional și transfrontalier. Deplasările de acest tip au și caracter transnațional prin faptul că sunt, datorită caracterului lor sistematic, modalități de comunicare între

societăți naționale iar migranții implicați suportă efectiv influența ambelor societăți, de origine și de destinație temporară.

CE FEL DE MIGRAȚIE A ÎNREGISTRAT RCM?

Datele culese prin recensământul comunitar măsoară, foarte probabil, în principal migrația transnațională a populației rurale a României după 1989, de tip preponderent circulatoriu. O serie de alte forme de migrație externă – de tip temporar-frontalier sau definitiv – sunt însă prezente ca fenomene de „zgomot” în informația care a fost obținută. Respectiv erori de măsurare se compensează, în bună măsură, prin agregare la nivel de județ, regiune sau câmp de migrație. Pe ansamblu, interpretările la nivel supracomunitar sunt mai puțin chestionabile decât cele care au ca referent strict o anumită comunitate locală.

Este migrația înregistrată prin RCM una de tip transnațional sau nu? Nu ar fi mai prudent să o caracterizăm numai ca fiind de tip circulatoriu? Întrebările nu pot primi decât un răspuns de tip operațional, dependent de definițiile adoptate și de tradiția științifică de referință. Nici definițiile nu sunt cu referent unic și nici tradițiile științifice nu sunt unitare.

Tradiția în baza căreia am operat calificarea fenomenelor de migrație, ca fiind de tip circulatoriu, este cea care pleacă de la lucrările lui Massey, Goldring și Durand¹⁵ și de la specificări conceptuale de dată mai recentă din lucrări ale lui Luger Pries¹⁶. Massey, Goldring și Durand măsoară diferențele caracteristici ale migrației transnaționale din Mexic în Statele Unite ale Americii prin folosirea amplă a indicelui de prevalență anterior descris, calculat la

¹³ Douglas S. Massey, Luin Goldring și Jorge Durand, *op. cit.*, 1994.

¹⁴ Ea însăși având și componente de migrație circulatorie, de tip turistic sau mici afaceri, fie pentru sașii plecați în Germania fie pentru rudele, vecinii sau prietenii lor din țară (vezi Manuela Stănculescu, Ionica Berevoescu., *op. cit.*, 1999, Dumitru Sandu, Vintila Mihailescu (coord.), *Reconstructing Community Space. Social assesment of Moșna and Viscri - two former Saxon villages in Romania*, World Bank, January 1999).

¹⁵ *op. cit.*, 1994.

¹⁶ *op. cit.*, 2001.

nivelul a 19 comunități¹⁷. Ca și în cazul migranților din satele românești, cei înregistrați în sondajul mexican au experiențe de migrație diferite – cu ciclul unic de plecare-sosire, cu cicluri multiple sau cu plecări definitive în străinătate. Similar, ca și în cazul satelor românești, migrația de prevalență se calculează pentru comunități cu experiență de migrație foarte diferită.

Ulterior, specificările aduse de către Pries vin să fixeze în mai mare măsură statutul conceptului. El plasează fenomenul de migrație transnațională sau de „transmigrație” în conexiune directă cu cel de „spațiu transnațional”. Spațiile sociale transnaționale sunt, în concepția sa „cadre de referință pluri-locale care structurează practici cotidiene, poziții sociale, rute și biografii ocupaționale precum și identități umane. Ele există peste și dincolo de contextele societăților naționale¹⁸. Comunități locale, persoane, rețele, poziții sociale în conexiune, în raport de interinfluențare reciprocă peste limite de granițe naționale dau conținutul spațiilor transnaționale.

Linia de gândire la care ne raportăm susține, în fapt, că migrația transnațională este un fenomen specific spațiilor transnaționale. Ea se desfășoară multiform – circulatoriu, sezonier sau permanent. Or tocmai această diversitate de forme caracterizează, se pare, predominant migrația din satele românești în străinătate în anii 1990-2000. „Circulatoriu” sau „permanent” se

referă la modul de deplasare iar „transnațional” la intensitatea legăturii între modul de viață al migrantului și spațiul specific de tip transnațional. Evident, transnaționalismul migrației românilor în străinătate este cu intensități inegale de structurare (vezi Tabel 8). Diferențele comunități locale din care pleacă migranții sunt integrate în grad diferit în spațiile transnaționale. Diferențierile de grad se înregistrează ca atare dar nu anulează natura transnațională a fenomenului.

CUM POT FI FOLOSITE DATELE RCM?

În prelucrarea datelor incluse în fișierul rezultat din aplicarea chestionarului OIM este util să fie avute în vedere recomandările pe care le formulăm în Caseta 6. Este vorba de date care, la prima vedere, sunt „slabe” prin natura lor de raportări „de gradul doi” – nu migranții sau familiile lor au dat informațiile ci experții locali, bunii cunoscători ai satelor. Or aceștia nu știm cât de experți au fost sau cât de afectați de diferite ideologii în legătură cu migrația sau instituțiile care cer datele. Cu toate acestea, aceleași date spun foarte mult dacă sunt agregate la nivel regional și sunt incluse în structuri de date „tari” precum cele referitoare la natura centrală sau periferică a satelor, apartenența lor regională, caracteristicile demografice etc.

Caseta 6. Principii de utilizare a datelor produse prin recensământul comunitar al migrației RCM

În principiu, dat fiind modul de culegere folosit, datele din fișierul RCM trebuie prelucrate ținând seama de următoarele principii:

- *datele la nivel de județ și regiune sunt mai fiabile decât cele la nivel de localitate;*
- *datele de structură (pondere de migranți pe țări, spre exemplu) sunt mai fiabile decât cele de nivel (număr de migranți);*

¹⁷ În fiecare dintre cele 19 comunități au fost selectate eșantioane aleatorii de gospodării. Indicele de prevalență a migrației a fost calculat prin împărțirea numărului de persoane care au fost cel puțin odată în SUA, împărțit la numărul persoanelor de 15+ ani din eșantionul de gospodării. Datele de pornire au fost la nivel de individ și au permis o calculare anuală a indicelui de prevalență. Deși autorii remarcă că a fost posibil să piardă din înregistrare persoane care au plecat definitiv din localitate în străinătate, ei indică faptul că în calcularea ratelor au avut în vedere migranți de tip circulatoriu, cu mai multe cicluri de plecare-sosire dar și migranți cu o singură deplasare și pe cei definitiv plecați, Douglas S. Massey, Luin Goldring și Jorge Durand, *op. cit.*, 1994, 1507.

¹⁸ Luger Pries, 2001, 69.

- cifrele de populație raportate de localități (gosp1 – număr de gospodarii, și pop01 – număr de locuitori) sunt tendențial supraestimate sau estimate incorect. Cifrele de recensământ 1992 sau cele derivate din acestea sunt de preferat.
- datele asupra persoanelor revenite sunt mai corecte decât cele asupra persoanelor plecate;
- numărul persoanelor plecate din localitate în străinătate este foarte probabil subdeclarat din mai multe motive: necunoaștere exactă de către experții locali; teama acestora de a declara în special persoanele despre care local se știe că adoptă practici infracționale în străinătate; circulație foarte intensă, greu de sintetizat în măsurări de moment etc (cf. datelor obținute prin studiile de caz);
- dezagregările pe țări sunt mai corecte decât cele referitoare la criterii foarte fine precum numărul de runde de plecări/veniri;
- este de preferat să se lucreze cu numărul estimat de plecări sau reveniri, măsurat prin variabilele „plecați” și „reveniți” care reprezintă corectări de către mine (DS) ale datelor incomplete din III și VII (cf. cod din chestionar);
- rata de migrație totală externă pe durata vieții (calculată ca număr de plecați din localitate în afara țării, plus numărul celor reveniți din străinătate și prezenți în localitate, divizat cu numărul de populație din localitate), denumită și rată de prevalență a migrației (Durand și Massey) semnifică atât intensitatea fenomenului, cât și profunzimea experienței de migrație la nivel comunitar;
- comparațiile între plecările înregistrate la momentul recensământului și migrația de revenire este bine să fie făcute prin eliminarea satelor pentru care ponderea plecaților în Germania reprezintă mai mult de 50% din totalul celor plecați. Este o modalitate de a scoate din calcul satele cu emigrare definitivă, masivă, a sașilor (239 sate din care 97 din Sibiu-Brașov, 56 din Banat și 24 din Arad-Bihor. Profilul de migrație al satelor în care au locuit sașii este unul foarte special, puternic marcat de generarea unei intense circulații transnaționale a romilor¹⁹.

Folosirea sistematică a unor date produse în cadrul cercetării universitare COMREG (vezi nota 1) pornind de la statistica oficială sau prin măsurători de tip geografic în corelație cu cele din RCM a fost de natură să contribuie substanțial la corectarea unor erori asociate cu acestea din urmă²⁰.

RUTE ȘI PROFILURI ALE MIGRANȚILOR

Intensitatea circulației. În momentul sondajului, în decembrie 2001, erau plecate din satele României în străinătate, cu motivații diferite, aproximativ 200 de mii de persoane. Este o rată relativ ridicată de

¹⁹ Din totalul celor care au revenit în sate din străinătate și locuiesc în sate din care plecarea sașilor a fost masivă (peste 50% dintre plecări), 22% sunt romi, față de numai 9% cât este procentul corespunzător pentru satele care nu au fost afectate de emigrarea sașilor. Ulterior, pentru valurile recente de migrație transnațională, decalajul anterior menționat nu se mai menține. Analiza pe câmpuri de migrație pe care o vom prezenta în capitolele următoare ale lucrării indică același fenomen al prezenței masive a romilor în câmpul de circulație spre Germania. Satele de emigrare săsească sunt comunități în care prezenta romilor era deja foarte puternică imediat după exodul sașilor: la recensământul din 1992, ponderea medie a romilor în satele de emigrare săsească era de 9%, față de numai 2% în restul satelor.

²⁰ Tabelul de mai jos prezintă corelațiile dintre câțiva indicatori ecologici „tari” ,specificați pe linii ,și indicatori ai migrației circulatorii. Cu un * am marcat indicii calculați prin raportare la populația estimată pentru sat în cadrul proiectului COMREG iar cu ** indicii care folosesc raportări la populația înregistrată în RCM. Pentru definirea REMIG și RIMIG, vezi Caseta 5. Tendențial, indicii de migrație calculați cu populația estimată în COMREG (*) corelează mai bine cu indicatorii ecologici decât măsurile bazate pe populația raportată în RCM (**).

migrație temporară (19‰), cu numai 6 puncte procentuale mai mică decât cea înregistrată, la același moment, pentru orașele mici (de sub 20 mii de locuitori). Desigur, cifra respectivă amalgamează o multitudine de situații – migrație pe termen lung sau scurt, plecări de dată recentă sau de mai multă vreme, pendulatorie și definitivă, pentru lucru sau cu alte motivații etc. În cadrul migrației temporare în străinătate, predominantă pare să fie cea de tip circulatoriu, cu mai multe reveniri pe durata șederii în afara țării: aproape 59% din totalul persoanelor din rural plecate în străinătate au revenit cel puțin o dată în localitatea de domiciliu iar 37% de cel puțin două ori.

O măsură mult mai clară a migrației circulatorii este dată de numărul persoanelor care au stat în străinătate o perioadă și au revenit în localitate. Acestea reprezintă aproape 120 mii persoane. Intensitatea gradului de circularitate a migrației lor este dată de faptul că 47% dintre ei au revenit de cel puțin două ori în țară pe perioada rezidenței în străinătate.²¹

Rutele. În pofida diversității sale, câmpul migrației circulatorii în străinătate este structurat pe șase rute sau axe majore, care grupează peste 50% din totalul plecărilor din rural (Tabel 3).

Cele șase rute de rang major sunt orientate spre vestul apropiat (Ungaria, Iugoslavia), nord-vestul depărtat (Germania), sud-estul apropiat (Turcia) și sud-vestul depărtat (Italia și Spania).

Rutele spre Italia și Spania, cu ponderi mult mai mari ale persoanelor actualmente plecate decât ponderile celor revenite, par să fie deosebit de dinamice, cu tendințe de a capta tot mai mulți migranți din ruralul românesc. Politici de migrație ale țărilor de destinație și, posibil, facilități de ordin lingvistic pentru o populație rurală cu nivel redus de cunoaștere a unor limbi străine, constituie factori majori de facilitare a migrației spre astfel de țări. Ruta germană, cu ponderi apropiate de plecări și sosiri, apare ca una relativ stabilă sub aspectul volumului de migranți în timp. Este posibil ca ruta spre Turcia, cu ponderi semnificativ mai mici de plecări în raport cu sosirile, să fie una în declin²².

	REMIG*	REMIG**	RIMIG*	RIMIG**
distanța sat-oraș DIST	-0.048	-0.039	-0.034	-0.026
rata navetismului 1990 NAV90	0.089	0.038	0.040	0.014
dezvoltare sat LEVEL98	0.070	0.056	0.048	0.038
dezvoltare județ DEVJUD98	0.048	0.039	-0.002	0.003
populație oraș apropiat PORAS	-0.035	-0.039	-0.039	-0.037
% pers de peste 60 ani în sat 1992 AGED	-0.109	-0.065	-0.060	-0.037

Un model de regresie, cu coeficienți beta, în care RIMIG* este variabila dependentă indică: RIMIG* = -0,06* populație vârstnică în sat în 1992 + 0,26* pondere minorități religioase în comună în 1992 - 0,03* populația orașului cel mai apropiat + 0,03*rata navetismului în sat în 1990. Determinația multiplă este de 8%. În cazul în care variabila dependentă este RIMIG**, variabila calculată cu date din RCM, determinația multiplă scade la 2%.

²¹ Cifrele referitoare la frecvența revenirilor în țară, fie pentru cei care sunt plecați fie pentru cei care au revenit, trebuie luate cu toată rezerva deoarece este vorba de informații din surse secundare date de oameni care cunosc satul dar nu efectiv de către migranți. Ipoteza metodologică de evaluare pe care am folosit-o susține că experții locali au făcut o mai bună reconstituire a revenirilor decât a persoanelor plecate și că memoria colectivă legată de țările de destinație este mai bună decât cea referitoare la frecvența deplasărilor circulatorii.

²² Spre aceeași evaluare duc și datele colectate la destinație, respectiv la Istanbul. Comercianții turci vorbeau, la sfârșitul anilor 1990 de „frumoasele zile ale anilor 1993/1994”: „Înainte – declara unul dintre aceștia în decembrie 2000 – aveam până la 100 clienți români pe zi, iar azi nu sunt mai mult de 20” (Sylvie Gangloff, Jean-Francois Perouse avec la collaboration de Thomas Tanase. *La Presence roumaine a Istanbul. Une chronique de l'ephemere et de l'invisible*, Institut Francais d'Etudes Anatoliennes, Istanbul, octobre 2000, 8.

Tabelul 3. Migrația circulatorie a populației din comune și orașe mici, pe țări de destinație

Tipul de rută	Țara de ddestinație	Persoane care au fost în străinătate, în perioada 1990-2001, și locuiesc în:		Persoane plecate*, la momentul sondajului, din:		Total pe comune și orașe mici	
		sate	orașe	sate	orașe	persoane revenite	persoane plecate
majoră, de rang primar	Ungaria	22,8	23,3	12,7	21,4	22,9	14,2
	Germania	9,2	19,7	8,9	22,0	11,1	11,1
	Turcia	9,6	12,8	2,6	1,3	10,0	2,3
	Italia	9,4	8,7	24,2	11,1	9,3	21,9
	Spania	2,3	5,9	7,8	10,9	2,9	8,4
	Iugoslavia	4,6	3,1	1,1	1,7	4,3	1,2
de rang secund	Israel	3,9	3,7	4,4	1,9	3,9	4,0
	Grecia	3,0	2,2	3,6	1,5	2,9	3,2
	Franța	2,0	2,4	2,5	1,7	2,1	2,4
	Austria	1,0	1,2	1,6	1,4	1,1	1,5
	SUA	0,8	0,5	1,8	1,7	0,7	1,8
	Portugalia	0,7	0,1	1,7	0,4	0,6	1,5
de rang terțiar	Anglia	0,4	0,3	0,8	1,1	0,4	0,9
	Polonia	0,3	0,0	0,2	0,0	0,3	0,1
	Irlanda	0,1	0,9	0,5	0,3	0,2	0,5
	Canada	0,1	0,0	0,2	0,1	0,1	0,2
	Cehia	0,1	0,6	0,1	1,2	0,2	0,3
	Alte	29,1	14,6	25,4	20,3	27,1	24,5
Total %		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N**		116167	19468	194113	40635	135635	234748

* Au fost eliminate din analiza plecărilor localitățile care aveau mai mult de 50% din totalul plecaților persoane de etnie germană, în ipoteza că în situațiile respective predominante sunt plecările definitive. Este vorba de 239 sate de unde sunt plecați, definitiv sau temporar, 55 mii de locuitori (dintre care 49 mii sunt germani) și 8 orașe mici cu un volum al plecărilor de 7 mii locuitori (dintre care 4 mii germani). Revenirile nefiind afectate de emigrarea definitivă a germanilor au fost calculate pe toate localitățile.

** Totalurile menționate sunt, foarte probabil, măsuri care subestimează mult volumul fenomenului. Erorile de subestimare provin din slaba cunoaștere a cazurilor de migrație mai ales în comunitățile mari dar și din anumite reticente de a raporta date despre fenomene care decenii de-a rândul, în perioada comunistă, au fost etichetate ca negative. Efecte de compensare între sub- și supra-estimări sunt însă posibile. Raportările de structură sunt mai credibile decât cele de volum și intensitate.

Tabelul 4. Principalele tipuri de rute de migrație circulatorie a populație rurale

LOCALIZARE	RUTE DE RANG			
		PRIMAR (MAJOR)	SECUND	TERȚIAR
apropiat	vestic	Ungaria	Austria	Cehia
	sud-vestic		Iugoslavia	
	nordic			Polonia
	estic			CSI
departat	nord-vestic	Germania	Franta, Austria	
	vestic		SUA	Canada, Anglia, Irlanda
	sud-vestic	Italia, Spania	Portugalia	
	sud-estic/sudic	Turcia	Israel, Grecia	

Rutele spre țările apropiate, Ungaria și Iugoslavia în mod special, sunt parcurse prin forme de migrație multiplă, greu de înregistrat prin instrumente de tipul celui folosit pentru prezenta analiză. Deplasările pentru muncă și afaceri de durată medie se intersectează cu cele de tip navetism, mic trafic etc. În raport cu Ungaria, volumul deplasărilor circulatorii este de așteptat să sporească în mod considerabil ca urmare a modificărilor de reglementări asociate cu acordarea legitimației de maghiar propusă de către statul ungar sau cu convențiile de dată recentă dintre România și Ungaria.

Deplasările populației rurale tind să fie, în comparație cu cele ale populației din orașele mici, mai mult spre sud – Italia, Israel, Turcia, Grecia sau chiar Portugalia. La momentul sondajului, ruta italiană se dovedea a fi cea mai atractivă pentru locuitorii satelor din România, captând aproape un sfert din totalul plecărilor actuale.

Compoziție socio-demografică. Migrația circulatorie externă din rural este dominată de bărbații tineri. Pentru orașele mici, gradul de masculinizare a fluxurilor de migrație este, de asemenea ridicat, dar mai mic decât în rural. Populația adultă de peste 30 de ani care pleacă din orașele mici în străinătate este mai numeroasă decât în cazul emigrării temporare din rural (Tabelul 5).

Profilul migranților pare să fie dependent în bună măsură de perioada în care s-a produs deplasarea. Datele disponibile nu permit o ordonare pe ani sau perioade a fluxurilor de migrație circulatorie. Foarte probabil însă persoanele revenite, prezente în sate la data sondajului, aproximează destul de bine caracteristici ale migranților de prim val iar cele plecate sunt reprezentative pentru migranții de val ultim. Schimbarea cea mai importantă, sub aspect temporar, este asociată cu activitățile practicate la destinație. Construcțiile rămân sectorul dominant în care este angajată populația rurală (peste 45% dintre migranți). Variația cea mai importantă se produce în legătură cu ocuparea în agricultură, marcată de o sensibilă reducere între primele și ultimele valuri: în totalul persoanelor revenite din străinătate, cele care au lucrat în agricultură au reprezentat 20% iar pentru cei plecați la momentul sondajului estimarea este de aproximativ 13%.

Diferențierea derivă, foarte probabil, din faptul că populația adultă a orașelor are un nivel de instrucție mai ridicat, un capital uman sporit care îi permite să se descurce mai ușor în străinătate.

Pe ansamblu, tipul de selectivitate indicat de datele recensământului comunitar pe care îl folosim sunt în bună măsură

Tabelul 5. Indicatori ai compoziției socio-demografice a persoanelor care au revenit în localitate după ce au stat în străinătate

	Pondere persoane revenite în sat/oraș, din total migranți de revenire	
	sate	orașe
bărbați	71,0	61,2
tineri sub 30 de ani	47,8	41,5
protestanți (luterani, calvini)	6,1	2,5
neoprotestanți	6,8	6,8
catolici	17,9	20,7
romi	9,9	19,0
maghiari	17,9	20,0
germani	0,4	2,8

- * Grupările sociale minoritare, de tip religios sau etnic, sunt mult mai mobile decât cele ale populației majoritare, românești-ortodoxă.
- * Compoziția socială a migrației de revenire derivă în bună măsură din faptul că, în primele etape ale migrației circulatorii internaționale, canalele etnice și religioase au avut o importanță deosebită.
- * Ponderea romilor în totalul migrației de revenire din străinătate este mult mai mare în orașele mici decât în comune.
- * Exemplu de mod de lectură: 71% din totalul persoanelor care au revenit din străinătate în mediul rural, sunt bărbați.
- * Ponderile foarte ridicate de bărbați și de tineri ar putea fi rezultat al unei greșite interpretări a două dintre întrebările chestionarului de recensământ în unele sate (constatare în studiile de caz).

concordante cu cele culese la nivel de individ, prin sondajele Fundației pentru o Societate Deschisă în anii 2000 și 2001²³.

Fenomenul migrației circulatorii internaționale este puternic selectiv iar selectivitatea respectivă pare să fi fost una de tip dinamic, diferită la începutul anilor 1990 față de momentul actual. În fazele inițiale ale procesului, selectivitatea etnică, religioasă și de localizare a fost deosebit de puternică. Maghiarii, nemții și romii au dat contingente de migranți mult mai mari decât ar fi fost de așteptat în baza ponderilor pe care le au în populația țării. Ulterior, selectivitatea de tip etnic-religios se reduce în favoarea celei asociate cu resursele de capital social și uman. În special capitalul relațional – propriu, familial sau comunitar –

joacă un rol esențial în determinarea comportamentelor de migrație.

CÂMPURI ȘI REGIUNI DE MIGRAȚIE CIRCULATORIE

România este puternic structurată regional sub aspectul comportamentelor de migrație temporară/circulatorie a populației rurale. În funcție de principala țară de destinație se disting șase grupări majore de județe („câmpuri de migrație”²⁴) cu o configurație dată de suprapuneri între regiuni istorice, arii de specificitate etnică sau religioasă și arii de dezvoltare:

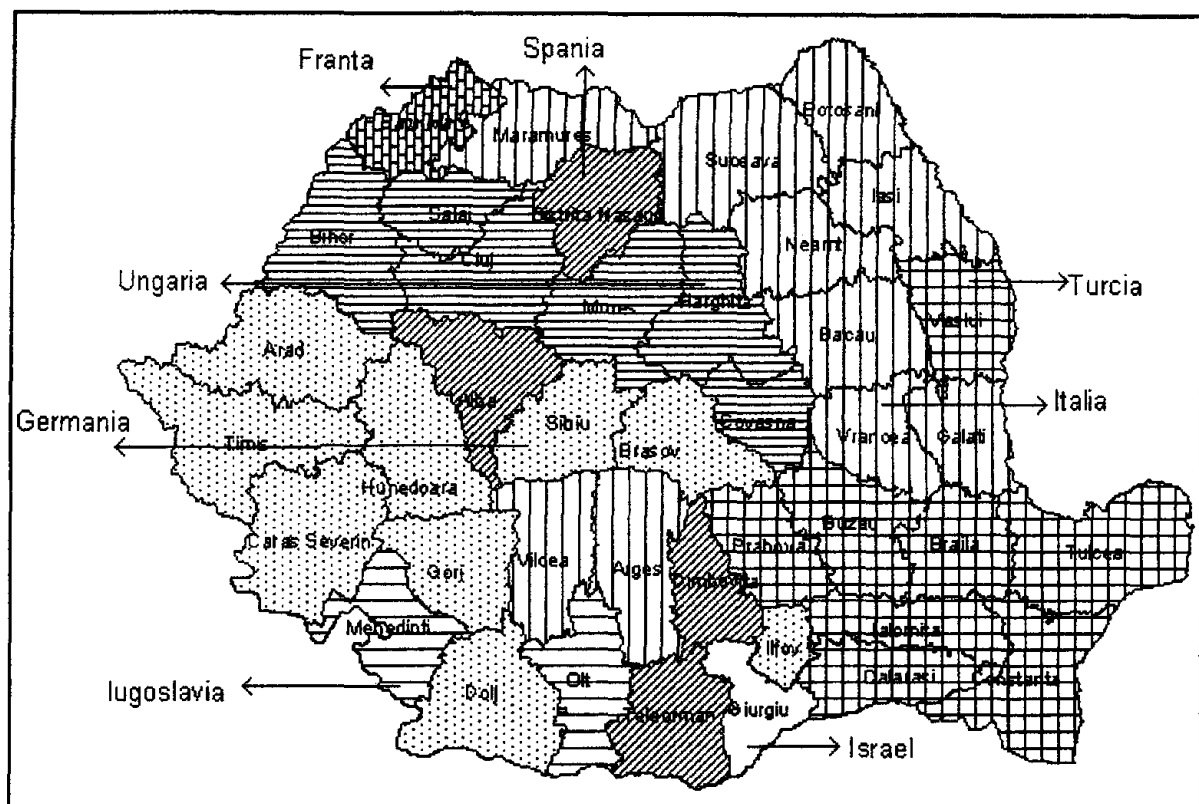
○ Moldova este dominată de fluxurile spre Italia;

○ Dobrogea și estul Munteniei cunosc cel mai bine drumul spre Turcia;

²³ „Le migrant de villages roumains vers l'étranger (vers l'occident spécialement) est, fonction des données de l'an 2000, un homme de jeune âge, à éducation secondaire, professionnelle ou supérieure. Il n'a pas un profil ethnique spécifique. Du point de vue de la religion il est plutôt chrétien non-orthodoxe qu'orthodoxe. Du point de vue du capital social, il est une personne avec de bonnes connexions données par des parents à l'étranger. Il a aussi une riche expérience de migration soit par le fait d'avoir eu l'expérience des voyages à l'étranger, même avant 1989, soit par migration domestique avant 1989.”, D. Sandu în « Les enjeux des réseaux migratoires dans l'espace social de la transition. Le cas roumain », comunicare prezentată la seminarul “Les circulations migratoires roumaines après 1989”, Maison des Sciences de l'Homme, Paris, le 23 - 25 Novembre 2001.

²⁴ Noțiunea este folosită în contextul prezentei lucrări în sensul de spațiu de migrație circulatorie, cu limite relativ difuze, orientat în principal către aceeași țară de imigrare. „Regiunile de migrație” care vor fi descrise în continuare sunt spații cu limite mai bine conturate și cu structurare în funcție de mai multe țări de destinație.

Figura 2. Principalele țări de destinație pentru migrația circulatorie a populației rurale (harta câmpurilor de migrație circulatorie externă)

○ orientarea spre Germania este dominantă în Banat, Transilvania de sud și Oltenia vestică;

○ magistrala fluxurilor spre Ungaria pornește din Covasna și merge în banda continuă spre vest prin Harghita, Mureș, Cluj, Sălaj și Bihor;

○ gruparea de dimensiuni mai restrânse, la nivelul Olteniei (cu excepția județului Vâlcea), cu orientare majoritară spre spațiul iugoslav;

○ gruparea județelor cu orientare predominantă spre Spania sau Spania și Franța (Figura 2).

Județele marcate la fel au aceeași țară de destinație preferată. Originea săgeții indică județul care dă cea mai mare contribuție de populație spre țara-țintă. Plecările dintr-un județ se fac, în toate cazurile, spre mai multe țări. În construirea acestei diagrame a fost reținută numai principala țară de destinație. Intensitatea migrației circulatorii a fost estimată prin însumarea numărului de persoane plecate spre țara țintă, la momentul anchetei, plus numărul

de persoane care au revenit din țara respectivă în județul de referință.

Configurația regională a țării sub aspectul migrației externe circulatorii nu poate fi identificată însă numai în funcție de destinația principală. Din aceeași localitate, din același județ au loc plecări spre destinații multiple. Considerând un set de 13 țări de destinație și grupând județele care au profiluri asemănătoare, au rezultat 15 regiuni de migrație circulatorie definitorii pentru modul în care fenomenul se structurează la sfârșitul anilor 2000 la nivelul țării (Figura 3). Cele șase mari câmpuri de migrație – cu orientare spre Italia, Turcia, Germania, Ungaria, Iugoslavia și Spania – și câmpurile de rang secundar – spre Franța și Israel – se structurează în 15 regiuni de migrație cu identitate clar definită.

Câmpul de migrație de orientare Germania, spre exemplu (Figura 2) este segmentat în trei regiuni formate din grupările de județe Brașov – Sibiu, Arad – Timiș și Caraș-Severin – Hunedoara. În fiecare dintre acestea, Germania este destinația principală dar apare în combinații

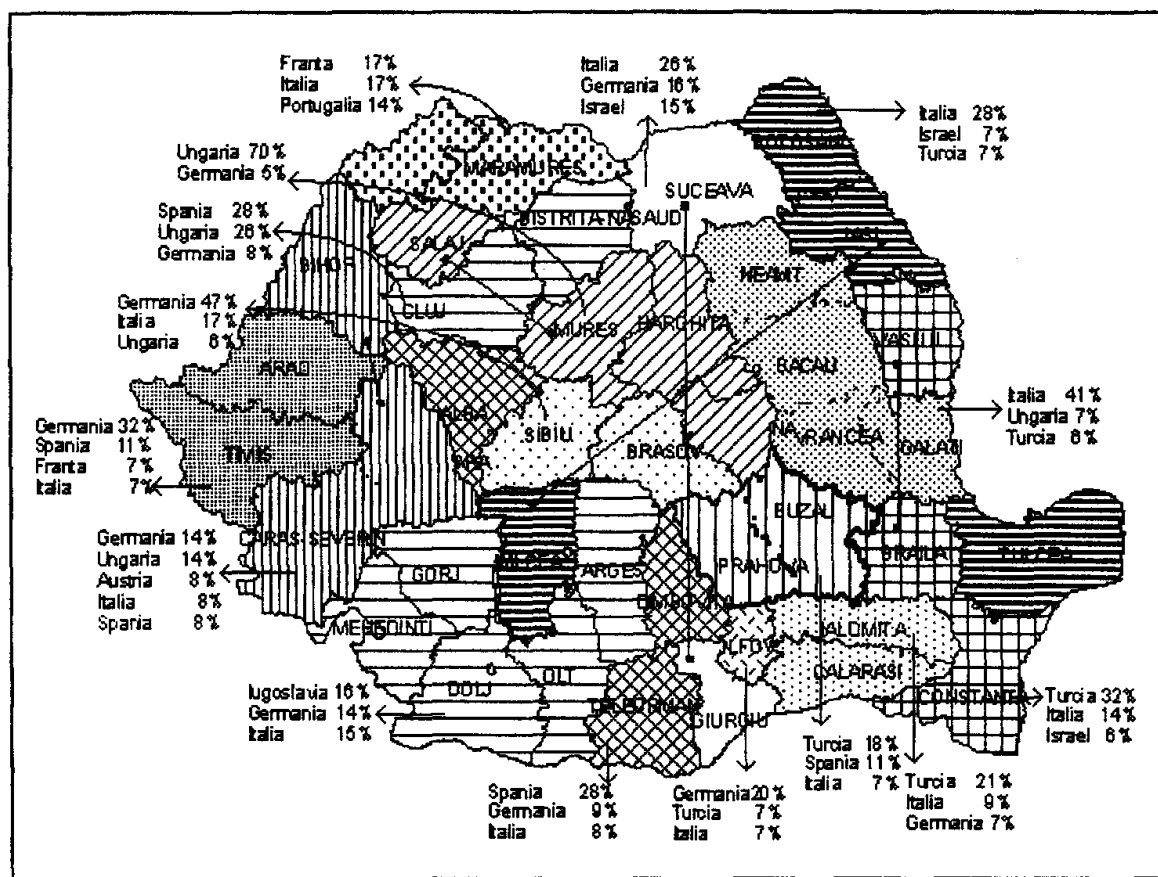
diferite. Din Timiș-Arad se pleacă nu numai spre Germania dar și spre Spania, Franța și Italia. Puțin mai la sud, în gruparea Hunedoara-Caraș-Severin, în configurație se menține Germania, Spania și Italia dar apare în plus Austria și Ungaria.

În funcție de raportul între țara cu maximă capacitate de atracție și celelalte din serie, se poate distinge prezența a doua tipuri de regiuni – uni și bi/multipolare. Regiunea Covasna-Harghita-Mureș-Sălaj cu 70% din migrația circulatorie orientată spre Ungaria este un caz clar de regiune uni-

polară. Din totalul de 15 regiuni de migrație, 5 au o structură unipolară evidentă (cu peste 30% din circulația migratorie orientată spre o singură țară):

- Covasna-Harghita-Mureș-Sălaj 70% spre Ungaria;
- Sibiu-Brașov - 47% spre Germania;
- Timiș-Arad – cu 32% migranți spre Germania;
- Neamț-Bacău-Vrancea-Galați - 41% spre Italia ;
- Constanța-Brăila-Vaslui – 32% spre Turcia .

Figura 3. Principalele regiuni de migrație circulatorie externă a populației rurale din România

Județele cu același tip de marcare grafică au profiluri de migrație circulatorie similară.

Barele interne de tip ●—● leagă județe similare sub aspectul profilului de migrație, situate însă discontinuu în spațiu. Profilul de migrație al unui județ a fost determinat printr-un set de 28 de variabile care măsoară intensitatea fenomenelor de plecare și revenire spre și dinspre 13 țări (cele de rang primar și secund din tabelul 1, plus Anglia) și două măsuri separate pentru numărul total de plecări și de reveniri (vezi Figura 3). Cifrele trecute în dreptul fiecărei țări indică ponderea migrației circulatorii între regiunea românească și țara de referință din totalul migrației circulatorii asociate regiunii de origine. Exemplu de mod de lectură: din totalul migrației circulatorii care implică populația rurală din regiunea Timiș-Arad, 32% circulă pe ruta spre Germania, 11% pe ruta spre Spania, 7% spre Franța și 7% spre Italia. Restul până la 100% este reprezentat de fluxurile spre alte țări. Volumul unui flux de migrație circulatorie între o regiune rurală românească și o anumită țară a fost estimat prin însumarea numărului de persoane care sunt plecate pe ruta respectivă cu numărul de persoane care au revenit din țara de destinație. Măsura este analogă cu cea de tip migrație totală pe durata vieții folosită în demografie.

Tabelul 6. Profilul socio-demografic al migranților reveniți în țară pe regiuni de migrație rurală (în procente)

Câmp de migrație orientat predominant spre ...XXX și secundar spre ...xxx	Regiuni de migrație (grupări de județe cu profil similar de migrație circulatorie)	Din totalul migranților care au revenit în sat în perioada 1990-2001, sunt:								Total persoane	
		bărbați	tineri sub 30 de ani	protestanți	neo-protestanți	catolici	romi	maghiari	germani	revenite	plecate
GERMANIA	BV SB	74	51	2	4	2	26	7	3	1,5	4,8
Spania	TM AR	68	47	1	23	11	24	5	2	3,2	6,0
Ungaria	BH CS HD	68	29	4	11	9	13	7	1	3,4	4,5
Turcia	ILFOV	81	69	0	0	2	12	0	0	0,7	0,3
UNGARIA	HG MS CV SJ	64	41	23	5	34	15	64	1	23,2	13,0
Spania	BN CJ	68	45	4	19	6	4	37	0	4,8	6,1
ITALIA	GL VR BC NT	69	56	0	1	44	1	0	0	16,5	23,8
Israel	BT IS TL VL	79	57	0	3	7	3	0	0	9,6	8,8
Germania	GL SV	77	54	0	20	3	2	0	1	8,5	9,5
Franța	MM SM	69	45	2	10	19	4	10	0	4,7	8,9
TURCIA	BR CT VS	82	52	1	5	0	4	0	0	4,4	2,0
Spania	BZ PH	74	55	0	4	0	14	0	0	5,1	3,5
Italia	CL IL	70	37	1	1	0	4	0	0	1,1	0,6
IUGOSLAVIA	GI MH DJ AG OT	77	43	0	1	1	22	0	0	8,8	4,0
Spania	DB TR AB	69	37	6	9	1	15	6	0	4,4	4,2
Total %		71,0	47,8	6,1	6,8	17,9	9,9	17,9	0,4	100	100
N										116167	194114

Exemplu de mod de lectură: 74% din totalul persoanelor care au revenit din străinătate în comunele din județele Brașov-Sibiu, sunt bărbați. Pentru plecări nu sunt incluse satele care au dat majoritar migranți definitiv pentru Germania.

Câmpul de migrație al Moldovei, cu orientare predominantă spre Italia este segmentat, în principal, în funcție de localizarea estică sau vestică a județelor în cadrul regiunii istorice. Județele nord-estice, Iasi, Botoșani și Suceava sunt dominate de configurația Italia-Israel²⁵. În schimb, în orientarea migrațiilor din gruparea vestică, Neamț, Bacău și Vrancea, intră, alături de Italia, și Ungaria.

Câmpul de migrație cu orientare pre-

dominantă spre Turcia este, la rândul său, structurat în principal în trei regiuni: Constanța-Brăila-Vaslui, Buzău-Prahova și Călărași-Ialomița. În prima dintre grupări specificul este dat de fluxurile secundare spre Italia și Israel. În cea de-a doua, alături de preferința pentru deplasările în Turcia apar și cele asociate cu Spania și Italia iar în cea de-a treia fluxurile secundare se îndreaptă spre Italia și Germania.

Județele Olteniei sunt caracterizate prin populație rurală orientată majoritar spre

²⁵ Fosta prezență consistentă a comunităților evreiești în nordul Moldovei are putea fi o condiționare a actualei configurații de migrație circulatorie din nord-vestul Moldovei. Relația trebuie analizată însă prin studii de caz, pentru a elimina ipoteze alternative (de tipul „simplu accident de pionierat/început“).

Iugoslavia și, secundar, spre Germania și Italia.

Cele 15 regiuni de migrație au o identitate specifică nu numai prin profilurile date de țările de imigrare ci și prin compoziția socială a migranților (Tabelul 6).

Deși ponderea tinerilor de sub 30 de ani este foarte mare în totalul migrației de revenire, variațiile regionale din acest punct de vedere sunt foarte mari. Fluxurile cele mai „tinere” sunt cele din câmpul orientat spre Italia, cu pornire din Moldova, zonă tradițională pentru nivelul ridicat al natalității și, implicit, pondere mare a tinerilor. Iarăși în concordanță cu structura demografică a țării, migrații cei mai în vârstă provin din regiuni ale Câmpiei Române și din Banat.

Harta regiunilor de migrație circulatorie internațională este puternic marcată de particularitățile religioase ale zonei de origine și ale țării de destinație. Italia, țară a catolicismului, atrage în principal migranți din Moldova de vest și zone ale Transilvaniei cu populație catolică. Migranții neo-protestanți sunt concentrați în special în câmpurile de atracție ale Germaniei, Spaniei și Franței.

În compoziția etnică a fluxurilor de migrație, în afara românilor majoritari, cu grad ridicat de vizibilitate sunt maghiarii și românii. Maghiarii sunt, firesc, în proporție foarte mare în cadrul circulației spre Ungaria. Prezența romilor este maximă în cadrul câmpurilor de migrație orientate spre Germania, Iugoslavia, și, în bună măsură spre Spania.

Regionalizarea și etnicizarea pronunțată a fluxurilor de migrație înregistrate prin recensământul comunitar sunt, foarte

probabil, în curs de relativă diminuare. Analizele în baza unor date la nivel de individ, prin sondaje sociologice, susțin o astfel de ipoteză²⁶.

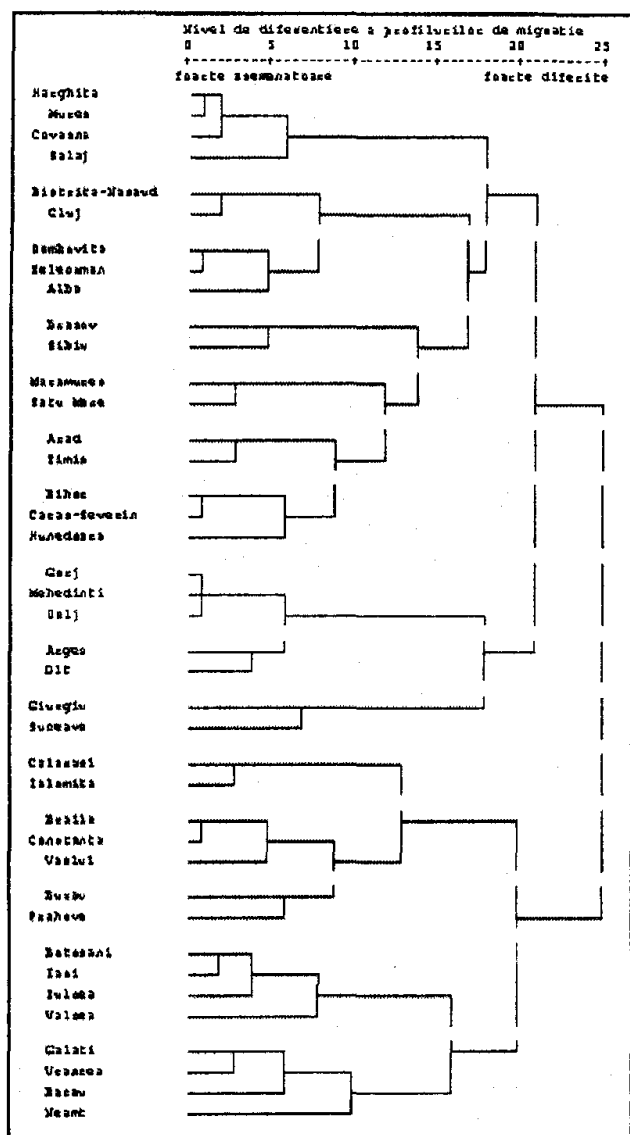
CONTEXTUL COMUNITAR AL MIGRAȚIEI TRANSNAȚIONALE

Reprezentările regionale ale migrației temporare/circulatorii sugerează prezența sa covârșitoare la nivelul țării. În fapt, odată schimbată unitatea de analiză, prin trecerea de la regiune la sat, imaginea se modifică. Fenomenul este încă limitat, cu un grad mare de concentrare comunitară. Aproximativ 530 de sate (4,5% din totalul satelor din rural) concentrează extrem de mult, aproape 60% din totalul migrației de revenire și sub 20 % din plecările temporare (Tabelul 7). Satele respective, de maxim dinamism circulatoriu, au în medie, peste 2000 locuitori (față de media națională de 800 locuitori pe sat).

Datele produse prin recensământ susțin din plin ipoteza predominanței canalelor etnice și religioase pentru primele valuri de migrație transnațională: la nivelul satelor cu rate maxime de prevalență, ponderea minorităților etnice și religioase în totalul migranților este mult mai mare decât în cadrul comunităților cu experiență de migrație redusă (Tabelul 8).

Principalele coordonate în constituirea profilului de migrație, la nivelul satelor, au fost asociate cu o situație regională a satului și compoziția populației pe criterii etnice și religioase. Profilul tipic al satelor care aveau cea mai mare experiență de migrație transnațională, la sfârșitul anului 2001, era dat nu numai de prezența unui număr sporit de minoritari etnici sau religioși în totalul

²⁶ „Ambele tendințe de dez-etnicizare și de-regionalizare a migrației externe temporare sunt firești și se vor accentua, foarte probabil, în perioada următoare. Inițial, la începutul anilor 1990, acest tip de migrație a fost marcat etnic, regional și religios pentru că pe liniile respective puteau fi identificate costuri sociale mai reduse ale deplasării internaționale. Rețelele sociale cu fundament etnic, religios-minoritar și regional au funcționat ca suport de lansare a migrației circulatorii internaționale a românilor. Pe măsură ce inovația socială care se cheamă migrație circulatorie internațională se extinde în spațiul românesc, fenomenele de contagiune socială în transmiterea strategiilor de viață de tip migratoriu se accentuează, specificitatea etnică, religioasă și regională a fenomenului dispare. Ipoteza generată statistic este pe deplin confirmată prin studii sociologice la nivel de comunitate.”, D. Sandu, „Migrația circulatorie în străinătate”, în *Barometrul de Opinie Publică*, Fundația pentru o Societate Deschisă, Noiembrie 2001.

(Dendrogramă generată prin analiză cluster cu legături complete, pornind de la o matrice de similarități dată de coeficienți de corelație între profile. Profilul unui județ a fost determinat prin 28 de indicatori. 26 dintre aceștia se referă la numărul de persoane plecate (13 indicatori) și al numărului de persoane revenite (13 indicatori) în/din Spania, Franța, Italia, Portugalia, Germania, Israel, Turcia, Grecia, Iugoslavia, Ungaria, Marea Britanie, SUA, Austria. Au fost omise din calcularea profilului țările cu număr relativ redus de migranți (Canada, Irlanda, Polonia și Cehia). Încă doi indicatori au măsurat numărul total de plecați în prezent din sat și numărul total de persoane revenite din străinătate.

Atât pentru variabilele referitoare la plecări cât și pentru cele care măsoară sosirile de tip revenire au fost eliminate localitățile care au dat în principal migranți definitiv în Germania.)

Figura 3. Similitudinea județelor sub aspectul profilului de migrație circulatorie din sate în străinătate

Tabelul 7. Indicatori ai gradului de concentrare a migrației circulatorii pe sate

Categorie de stat, funcție de numărul de migranți de revenire	Sate			Migrație			
	număr de sate	pondere sate	mărime medie a satului*	pondere migranți de revenire	pondere persoane plecate din țară	rata medie pe sat a migrației de revenire ‰	rata medie pe sat a plecărilor ‰
0	5252	43,3	501	0,0	14,2	0,00	8,87
1-10	4869	40,2	771	15,7	23,3	9,10	14,08
11-40	1463	12,1	1451	25,5	26,5	24,64	26,38
41-100	369	3,0	2057	19,7	17,6	54,54	45,28
101+	165	1,4	2705	39,1	18,4	139,81	77,16
Total	12118	100	802	100	100	10,22	15,13

* Calcul cu populația pe care am estimat-o pentru sat, pentru anul 1998 (D.S), pornind de la cifrele oficiale de populație pe comună în 1998 la care am aplicat structura demografică pe sate în cadrul comunei, determinată la nivelul ultimului recensământ din 1992. Ratele de revenire și de plecare sunt determinate prin raportare la 1000 locuitori în 1998.

Tabelul 8. Profilul satelor funcție de rata de prevalență a migrației în străinătate

	Rata de prevalență (persoane plecate în străinătate și revenite din străinătate la 1000 locuitori)				Total sate
	sub 1‰	1‰-10‰	10‰-30‰	peste 30‰	
	sate fără experiență de migrație	sate în faza incipientă de integrare în spații sociale transnaționale	sate cu grad mediu de integrare în spații transnaționale	sate integrate în sistemul de migrație transnațională	
rata medie de prevalență - romi	0,0	0,2	0,8	5,7	1,6
rata medie de prevalență - maghiari	0,0	0,2	1,1	14,2	3,6
rata medie de prevalență - maghiari, romi și germani	0,1	0,4	2,0	21,1	5,4
rata medie de prevalență catolici, protestanți și neo-protestanți	0,0	0,5	2,4	24,5	6,4
rata medie de prevalență tineri sub 30 de ani	0,1	2,4	8,4	36,8	11,4
distanța medie sat-orăș de peste 30 mii locuitori	23,5	20,8	21,3	19,8	21,3
populația medie a celui mai apropiat de peste 30 mii loc.	144369,7	145855,7	132899,7	125844,6	137278,1
ponderea medie a populației de peste 60 ani în sat în 1992	32,1	25,2	25,3	23,8	26,3
stoc mediu de educație la nivel de sat în 1992*	6,5	6,9	6,9	7,0	6,9
număr mediu de navetiști în 1990 la 1000 locuitori din 1998	79,6	106,1	107,0	121,8	104,4
număr mediu de navetiști în 2001 la 1000 locuitori din 1998	28,5	38,7	38,1	38,8	36,4
nivel mediu de dezvoltare a satului LEVEL98*	-4,3	1,4	0,5	1,3	0,0
nivel mediu de dezvoltare a județului DEVJUD98*	5,6	-11,5	-12,9	-4,5	-6,8
rata medie a veniturilor în localitate de la oraș, după 1989	33,4	31,7	35,4	37,4	34,4
ponderea medie pe sat a gospodăriilor cu autoturism	11,5	14,8	14,5	17,2	14,6
pondere sate în cadrul câmpului de migrație:					
„Germania“	26,0	25,5	27,7	20,7	100,0
„Ungaria“	15,5	18,1	29,7	36,7	100,0
„Italia“	10,5	22,3	33,7	33,5	100,0
„Turcia“	24,8	38,2	26,2	10,8	100,0
„Iugoslavia“	26,7	38,4	26,1	8,8	100,0
„Spania“	34,8	28,3	24,5	12,4	100,0
Numărul de sate incluse în calcul	2489	3344	3490	2716	12039

Ratele de prevalență pe categorii etnice, religioase sau de vârstă sunt calculate ca promile ale segmentului respectiv de populație din total locuitori sat. Cifrele trebuie luate cu toată relativitatea dat fiind faptul că, la controlul efectuat în teren, au fost depistate erori, de necorectat pe ansamblu, date de interpretarea eronată a unora dintre indicatori de către informatorii locali. * Pentru modul de calcul vezi D. Sandu, Sărăcie și dezvoltare în satele României, *Sociologie Românească*, 4/1999.

Tabelul 9. Predicția ratelor de plecare temporară din sate

Predictori	Variabilă dependentă: rata de plecări din sat în străinătate, cu modele pentru		
	total sate	sate periferice	sate centru de comună
Populație estimată 1998 POP98 ¹	+	0	+
% persoane de peste 60 ani în 1992	-	-	-
Pondere populației neortodox-creștină în 1992	+	+	+
Navetism sat-oraș în 1990 la 1000 locuitori (cu cifra de populație din 1992)	+	+	+
Navetism sat-oraș în 2001 la 1000 locuitori (cu cifra de populație din 1998)	-	-	-
Salariați la 1000 locuitori la nivel de comună, 1995	-	-	-
Migranți de revenire de la oraș la sat, după 1989, la 1000 locuitori (calculare cu populația din 1998)	+	0	+
Rata migrației de revenire în sat din străinătate la 100 locuitori în 1998	+	+	+
Au fost plecări înainte de 1989 din localitate (1 da, 0 nu)	+	+	+
Localizare a satului în Moldova (1 da, 0 nu)	+	+	+
Localizare a satului în Muntenia (1 da, 0 nu)	-	-	0
Localizare a satului în Dobrogea (1 da, 0 nu)	-	-	-
Localizare a satului în Banat sau Crișana-Maramureș (1 da, 0 nu)	0	0	+
Localizare a satului în Transilvania (1 da, 0 nu)	0	0	+
Pondere populație germană în localitate în 1992	+	+	+
Distanța de la sat la cel mai apropiat oraș ²	0	0	0
Populația orașului cel mai apropiat 1992	-	-	-
Nivel de dezvoltare a județului DEVJUD98 ³	+	+	+
R ²	0,13	0,12	0,20
N	12001	9452	2548

Tabelul prezintă în formă simplificată rezultatele a trei modele de regresie multiplă. Prin + sunt semnificați coeficienții pozitivi și semnificativi diferiți de 0 pentru $p=0,05$ iar prin - coeficienții negativi, semnificativi pentru același nivel. Cu 0 au fost marcați coeficienții ne semnificativ diferiți de 0.

Daca nu se specifică altfel, datele sunt înregistrate la nivel de sat.

¹ POP98 Calcul cu populația pe care am estimat-o pentru sat, pentru anul 1998 (D.S), pornind de la cifrele oficiale de populație pe comună în 1998 la care am aplicat structura demografică pe sate în cadrul comunei, determinată la nivelul ultimului recensământ din 1992.

² DISTANȚA măsurare a distanței dintre sat și cel mai apropiat oraș de peste 30 mii locuitori (sursa de date: măsurări realizate de geografi în cadrul proiectului C8, COMREG, Universitatea București (coord. D. Sandu).

³ DEVJUD98 . Indice al dezvoltării județului, construit prin agregări factoriale succesive, din 11 indicatori primari referitori la capitalul uman, ocuparea forței de muncă, modernitatea demografică, și capitalul material al gospodăriilor (D. Sandu, coord. *The villages of Romania: development, poverty and social capital*, World Bank, Bucuresti, March 2000).

Exemplu de mod de lectură: cu cât revenirile în sat de la oraș, după 1989, au fost mai intense, cu atât probabilitatea de plecare temporară din satul respectiv în străinătate a fost mai mare, ținând sub control (la medie) valorile tuturor celorlalte variabile din model. Relația este valabilă pe total sate și pe satele-centru de comună dar nu și pentru cele periferice.

migranților și de o localizare specifică a satelor respective. Satele cele mai bogate în experiență migratorie, relativ bine integrate în spații transnaționale, sunt localizate preponderent în apropierea orașelor de mărime mică sau medie, în câmpurile de migrație „Ungaria”, „Germania” și „Italia”.

Sate în faza incipientă de integrare în spații sociale transnaționale se află în mai mare măsură decât cele cu experiență bogată de migrație, în apropierea orașelor mari. Localizarea lor preponderentă este în câmpurile de migrație „Turcia”, „Iugoslavia” și „Spania”.

Datele obținute prin RCM circulatorii externe, la nivel de sat, indică o puternică dependență a fenomenului în raport cu caracteristicile demografice ale satului, nivelul de dezvoltare a regiunii de care aparține satul și caracteristicile satului sub aspectul navetismului și migrației de revenire de la oraș la sat (Tabel 9, Tabel A 2, Tabel A 3).

Plecările temporare în străinătate, cu frecvență mai mare sau mai mică a revenirilor, tind să fie mai intense pentru satele cu număr ridicat de locuitori, în satele-centru de comună, cu pondere mare de populație tânără și localizate în județe relativ dezvoltate.

Migrația de revenire din urban, declinul navetismului și al ocupării locale a forței de muncă au acționat în mod conjugat contribuind la creșterea presiunii sociale pentru găsirea unor noi locuri de muncă, a unor noi surse de supraviețuire. Presiunea s-a manifestat, firesc, în special în satele cu pondere mare de tineri.

Găsirea unui loc de muncă sau micile afaceri, mai mult sau mai puțin clare sub aspectul statutului juridic, au devenit pentru tot mai multe persoane ținte pentru o nouă strategie de viață. Stocul de experiență migratorie la nivel de comunitate – constituit fie prin fostul navetism la oraș, fie prin locuirea permanentă la oraș, fie prin plecările relativ reduse pentru muncă în străinătate – au influențat dinamica noilor

fluxuri și atitudinal prin consolidarea unei orientări favorabile migrației ca soluție de viață. Este clar ca atunci când au avut posibilitatea, oamenii au convertit experiențe de migrație internă în experiențe de migrație externă, mai mult sau mai puțin circulatorie, mai mult sau mai puțin repetată în sistem de „suveică”, de „du-te-vino”. Deși numărul persoanelor care puteau merge la lucru în străinătate înainte de 1989 era redus, faptul și-a pus o amprentă clară asupra fluxurilor de migrație de după 1989: aproape 70% dintre persoanele care în momentul sondajului erau plecate din sate în străinătate, proveneau din sate care avuseseră cel puțin o persoană plecată în afara țării înainte de 1989.

Navetismul rural-urban a cunoscut, în perioada 1990-2001, o reducere de aproximativ două treimi. Scăderea nu s-a produs uniform. Cele mai afectate au fost satele din apropierea orașelor mici (Tabel 10). Așa cum era de așteptat, tot aici, în apropierea orașelor mici sau medii s-au structurat fluxurile de emigrare temporară în străinătate de maximă intensitate. Cercetări regionale de tipul celei întreprinse de Universitatea București în zona Roșiori de Vede din Teleorman²⁷ sau de către OIM în județul Suceava²⁸ surprind cu detalii tocmai o astfel de situație.

Localizarea satului în spațiul social al țării este cu ample consecințe pentru migrația circulatorie în străinătate (Tabel 12). Contează poziția în cadrul comunei, a micro-regiunii urbane, a județului și a regiunii istorice. Plecările de tip temporar-circulatoriu în străinătate ale ruralilor se fac în special din sate-centru de comună, cu număr mare de locuitori, din apropierea orașelor mici sau mijlocii. După cum am notat deja, acestea sunt tipurile de situații în care declinul navetismului rural-urban și migrația de revenire de la oraș la sat au contribuit în mod special la accentuarea presiunii pentru migrație externă circulatorie, pentru găsirea unor soluții de viață în afara granițelor țării.

²⁷ Monica Șerban, Vlad Grigoraș, Dogenii din Teleorman în țară și în străinătate, *Sociologie Românească*, 2/2000, Dumitru Sandu, Migrația circulatorie ca strategie de viață, *Sociologie Românească*, 2/2000.

²⁸ Sebastian Lăzăroiu, Trafic de femei – o perspectivă sociologică, *Sociologie Românească*, 2/2000.

Tabelul 10. Navetism sat-oraș și migrația circulatorie în străinătate în funcție de categoria de mărime a orașului apropiat

	Mărimea orașului apropiat de sat			Total
	sub 50 mii locuitori	51-99 mii locuitori	peste 100 mii locuitori	
Navetiști sat-oraș 1990*	257090	311173	615998	1184261
Navetiști sat-oraș 2001*	71848	100469	242925	415242
Procent de reducere a navetismului în 2001 față de 1990	72,1	67,7	60,6	64,9
Rata plecărilor temporare în străinătate ‰	17,65	11,39	16,61	15,13
Rata revenirilor din străinătate ‰	13,53	8,77	9,73	10,22

*Prin respectarea strictă a formulării din chestionarul de recensământ, au fost incluși nu numai navetiștii pentru muncă ci și cei pentru școală. Este posibil, conform informațiilor primite din studiile de caz, ca în localități diferite să se fi lucrat diferit, uneori incluzând navetismul școlar, alteori nu.

Tabelul 11. Localizarea regională a 8 sate cu rate maxime de plecări temporare în străinătate

Regiuni istorice	Județe cu rate maxime ale plecărilor temporare din sate în străinătate	Sate cu rate maxime de emigrare temporară, în cadrul regiunii	
		Sat	Comuna
Transilvania	Brașov	Sercaia	Sercaia
	Sibiu	Slimnic	Slimnic
Caraș-Severin	Caraș-Severin	Garnic	Garnic
Timiș	Timiș	Chevereșu Mare	Chevereșu Mare
Crișana-Maramureș	Satu Mare, Arad	Tarsolt	Tarsolt
Moldova	Neamț	Pildești (Cordin)	Săbăoani
	Suceava	Bodnăreni	Arbore
	Bacău	Mateiești	Sănduleni

Poziția regională a satului la nivel de județ și de regiune istorică are, de asemenea, multiple consecințe. Circulația migratorie este facilitată nu numai de un nivel mai ridicat de dezvoltare a județului ci și de poziția acestuia în cadrul țării. Plasarea spre granița de vest a contribuit în mod special la stimularea fluxurilor migratorii externe. Apropierea de graniță nu este, în sine, un factor hotărâtor. Județele de la granițele de sud sau de est nu înregistrează, numai prin acest fapt al localizării, o propensiune spo-

rită de migrație în străinătate. Localizarea județului în regiunile de dincolo de Carpați sau în Moldova (versus localizarea în Oltenia, Muntenia sau Dobrogea) este favorabilă unor valori ridicate ale ratelor de migrație circulatorie externă. Compunerea specifică a unor forțe social economice face ca județele cu rate maxime de plecări temporare în străinătate să fie Sibiu și Brașov în Transilvania, Satu Mare și Arad în Crișana-Maramureș, cele din Banat integral, iar din Moldova – Suceava, Bacău și Neamț (Tabelul 11)²⁹.

²⁹ Ierahiile din perspectiva volumelor de emigrare sunt ușor diferite de cele în termeni de intensitate a fluxurilor (vezi tabel A4 în anexă). Mai exact spus, ierahiile prezentate în text se referă la județe care conțin mai multe sate cu rată foarte mare a plecărilor din sate în străinătate.

Rolul pe care îl are izolarea satului asupra migrației în străinătate este relevat de distanța dintre sat și cel mai apropiat oraș precum și de poziția pe care satul o are față de limitele de județ. Cu cât satul este mai departe de oraș și cu cât se află mai la marginea județului, zonă de obicei slab acoperită cu servicii de transport public și de sănătate sau de tip poștal, cu atât migrația circulatorie în străinătate este mai redusă. Constatarea reconfirmă faptul că migrația de orice tip este un fenomen de comunicare umană stimulat sau obstrucționat de prezența sau absența altor forme de comunicare.

Diferențierea între satele centrale și cele periferice este nu numai una de intensitate a migrației circulatorii, mai mare în primul decât în cel de-al doilea caz, ci și de structură de condiționare a fenomenelor de migrație. Gradul mult mai mare de sărăcie și izolare din satele periferice, față de cele centru-de-comună, face ca în prima categorie presiunea socială pentru migrație să fie mai puternică și selectivitatea fenomenului mai redusă. Structura pe vârste, spre exemplu, contează mai mult în satele centrale decât în cele periferice. Similar, migrația de revenire de la sat la oraș pare să influențeze tendința spre migrație circulatorie internațională mai mult în cazul satelor centrale decât în cele periferice (Tabelul 12).

CONDIȚIONĂRI ȘI IMPLICAȚII

În conformitate cu așteptările teoretice formulate în primul capitol al lucrării (Figura 1), migrația transnațională circulatorie „sat-țări străine” se dovedește, din perspectiva RCM, a fi un fenomen de rețea. Desfășurarea ei implică activarea și dezvoltarea unor rețele social complexe, locale și transnaționale, direct dependente de structura socială a țării și de istoriile de migrație pentru diferite categorii de comunități și segmente sociale. Declinul navetismului rural-urban și sporirea migrației de revenire sat-oraș au contribuit hotărâtor la crearea presiunii sociale pentru

migrațiile circulatorii de val I, la începutul anilor 1990. Tot asupra acestui val au acționat și oportunitățile date de rețele sociale familiale, etnice sau religioase pre-existente anului 1990. Ulterior, valurile secundare și terțiare de migrație circulatorie din sate în străinătate au fost susținute de rețelele create prin migrațiile din valul I și prin noile rețele transnaționale dezvoltate în conexiune cu procese diverse precum migrația definitivă a sașilor, forme particulare ale globalizării prin afaceri, comunități culturale transnaționale etc.

Condiționări

Migrația circulatorie a populației rurale din România anilor 1990 în străinătate a stat în principal sub semnul unor constrângeri și oportunități de tip regional. Fenomenul pare să fi fost determinat mai mult la nivel regional decât strict comunitar. Constrângeri legate de declinul locurilor de muncă în microregiunile urbane, în special în apropierea orașelor mici și mijlocii, cu replici directe în declinul navetismului rural-urban și în sporirea migrației de revenire de la oraș la sat, de la nesiguranța urbană la sărăcia galopantă din mediul rural, au contribuit nemijlocit la structurarea mediului de respingeri locale favorabile migrației externe, celei circulatorii în mod particular (Tabel 13, Tabel 10). Populația rurală este, mai mult decât cea urbană, predispusă spre adoptarea formei circulatorii de migrație externă, dat fiind capitalul uman relativ redus de care dispune. Statutul de muncitor necalificat sau de muncitor ilegal asociat cu un astfel de capital o face să aibă un grad maxim de vulnerabilitate la fluctuațiile de politică economică din țările de destinație (vezi situația recentă, de la începutul anului 2002 pentru muncitorii la negru din Israel, români și ne-români).

Date calitative anterioare din cercetările la nivel de sat au indicat deja ca probabilă legătura dintre declinul navetismului rural-urban, migrația de revenire de la oraș la sat pe de o parte, și intensitatea plecărilor

Tabelul 12. Predicția plecărilor temporare din sate în străinătate, funcție de localizarea satului

Predictori	Coefficienți de regresie nestandardizați	Coefficienți de regresie standardizați	Nivel de semnificație	Tip de relație statistică*
Constantă	9,04		0,00	
Populație estimată 1998 POP98	0,00	0,08	0,00	+
Nivelul de dezvoltare a satului LEVEL98**	0,92	0,02	0,06	0
Sate central (1) sau periferic (0) în cadrul comunei	-0,82	-0,01	0,42	0
Distanța de la sat la cel mai apropiat oraș	-0,04	-0,01	0,20	0
Populația celui mai apropiat oraș de peste 30 mii locuitori	0,00	-0,02	0,02	-
Nivelul de dezvoltare a județului DEVJUD98	0,33	0,08	0,00	+
Localizarea satului la periferia județului (1 da, 0 nu)	-1,77	-0,02	-0,01	-
Localizare în județ de graniță (1 da, 0 nu)	-6,07	-0,07	0,00	-
Localizare a satului în Moldova (1 da, 0 nu)	16,12	0,17	0,00	+
Localizare a satului în Muntenia (1 da, 0 nu)	-3,90	-0,04	0,00	-
Localizare a satului în Dobrogea (1 da, 0 nu)	-1,57	-0,01	0,55	0
Localizare a județului la granița de vest (Banat, Crișana-Maramureș)	13,2	0,11	0,00	+
Localizare a satului în Transilvania (1 da, 0 nu)	3,82	0,04	0,00	+
Rata migrației de revenire în sat din străinătate la 1000 loc. 1998	0,34	0,25	0,00	+
R ²	0,11			

* Pentru cititorul mai puțin familiarizat cu procedurile specifice de analiza statistică, semnele din ultima coloană permit citirea ușoară a rezultatelor:

+ relație statistică pozitivă și semnificativă între migrație (y) și variabila de pe prima coloană (x);

- relație statistică negativă și semnificativă între migrație (y) și variabila de pe prima coloană (x)

0 relație statistică nesemnificativă între migrație (y) și variabila de pe prima coloană (x).

Exemplu de mod de lectură: cu cât distanța între sat și cel mai apropiat oraș este mai redusă, cu atât tendința de plecare din sat în străinătate, temporar, este mai intensă, ținând sub control influența celorlalte variabile.

** Indice al dezvoltării satului construit prin agregări factoriale succesive din 17 indicatori primari referitori la capitalul uman, calitatea locuințelor, modernitatea demografică a satului, potențialul său demografic, izolarea comunității și dezvoltarea comunei din care face parte³⁰.

³⁰ Pentru detalii vezi Dumitru Sandu, Dezvoltare și sărăcie în satele României, *Sociologie Românească*, 4/1999.

temporare în străinătate pentru lucru sau comerț³². Cu datele produse prin recensământul comunitar al migrației, ipoteza a fost validată convingător: plecările în străinătate ale migranților din rural au fost mai intense pentru satele cu pondere mare a revenirilor de la oraș la sat. Migrația de revenire din urban în rural, declinul navetismului (de la aproximativ 1200000 persoane în 1990, la aproximativ 400 mii în 2001) și al ocupării locale a forței de muncă au acționat în mod conjugat contribuind la creșterea presiunii sociale pentru găsirea unor noi locuri de muncă, a unor noi surse de supraviețuire. Presiunea s-a manifestat, firesc, în special în satele cu pondere mare de tineri. Găsirea unui loc de muncă sau micile afaceri, mai mult sau mai puțin clare sub aspectul statutului juridic, au devenit pentru tot mai multe persoane ținte pentru o nouă strategie de viață.

Oportunitățile comunitar-regionale de a converti nemulțumirile economice ale populației rurale în propensiune de migrație temporară în străinătate au fost date în special de experiențe anterioare de migrație la nivelul satului, al comunei sau microregiunii de domiciliu. Inițial procesul a pornit în forma sa de masă, nu sporadică precum anterior anului 1989, pe rețele de rudenie, pe rețele etnice și religioase. Minoritățile de diferite tipuri, etnice sau religioase, au fost cele mai mobile la începutul anilor 1990. Valul masiv de plecare a sașilor din sudul Transilvaniei și din Banat a contribuit în mod hotărâtor la structurarea unor rețele de migrație transnațională. Plecarea sașilor a fost una de excepție, de tip migrație definitivă. În urma acestui val s-au creat însă rețele complexe care au antrenat mișcarea migratorie circulară a unei largi

regiuni desfășurată în bandă aproape continuă între sudul Transilvaniei, Banat, sudul Crișanei și vestul Olteniei. Minoritatea cel mai bine conectată la rețelele create prin plecările sașilor au fost rromii. Faptul este pe deplin susținut prin datele acestei cercetări de tip cantitativ (vezi, spre exemplu, prezența masivă a rromilor în câmpul german de migrație circulatorie – Tabelul 6) dar și prin studii calitative anterioare la nivel de comunitate³³. În seria oportunităților regionale care au favorizat migrația sunt de menționat facilitățile de comunicare sporite pentru populația din județele de frontieră vestică sau pentru populația rurală din apropierea orașelor.

Stocul de experiență migratorie la nivel de comunitate – constituit fie prin fostul navetism la oraș, fie prin locuirea permanentă la oraș, fie prin plecările relativ reduse pentru muncă în străinătate – au influențat dinamica noilor fluxuri și atitudinal prin consolidarea unei orientări favorabile migrației ca soluție de viață. De la acceptarea migrației interne, ca strategie de viață s-a trecut la construirea noii strategii de supraviețuire sau succes prin migrație circulatorie externă. Fostul navetist la oraș sau fostul imigrant din sat la oraș, revenit la sat, sunt mult mai aproape de mentalitatea migrantului în sistem „suveică” din sate spre Istanbul, Madrid, Paris sau Tel Aviv decât non-migrantul, cel care nu și-a părăsit satul niciodată.

La prima vedere, capitalul uman, stocul de educație de care dispune persoana, nu contează prea mult în influențarea circulației migratorii sau, oricum, contează mai puțin decât stocul de capital relațional. În fapt, este foarte probabil vorba nu de o ierarhie de importanță între cele două forme

³² D. Sandu în « Les enjeux des réseaux migratoires dans l'espace social de la transition Le cas roumain », comunicare prezentată la seminarul "Les circulations migratoires roumaines après 1989", Maison des Sciences de l'Homme, Paris, le 23 - 25 Novembre 2001 și în studiul Migrația circulatorie ca strategie de viață, *Sociologie Românească*, 2/2000.

³³ Manuela Stanculescu și Ionica Berevoescu, Moșna, un sat care se reinventează, *Sociologie Românească*, 1/1999, Dumitru Sandu și Vintilă Mihăilescu (coord), *Reconstructing Community Space. Social assesment of Moșna and Viscri – two former saxon villages in Romania*, World Bank, January 1999, București, Paula Sandu, Claudiu Tufiș, „Biertan – în căutarea viitorului”, în Elena Zamfir, Marian Preda (coord), *Diagnoza problemelor sociale comunitare. Studii de caz*, Expert, București, 2000.

Tabelul 13. Principalele categorii de factori care au favorizat migrația circulatorie externă a populației rurale din România în perioada 1990-2001

Categorii de factori	Subcategorii	Factori
Constrângeri comunitar-regionale care obligă la construirea unor strategii de viață prin migrație circulatorie externă	deficitul de locuri de muncă atractive în regiunea urbană de care aparține satul	1. șomaj în centrul urban apropiat
		2. migrație de revenire oraș-sat
		3. reducere a navetismului sat-oraș în special în microregiunile rurale din jurul orașelor mici și mijlocii
Oportunități comunitar-regionale	informație accesibilă despre oportunități de lucru/afaceri/modalități de a ajunge în străinătate, favorizate prin:	4. migranți din sat/regiune în străinătate, înainte de 1989
		5. migranți plecați din și reveniți în sat/regiune, din străinătate, după 1990
		6. migranți din sat/regiune aflați în străinătate
		7. rețele structurate de comunicare formală sau informală între origine și destinațiile posibile
		8. șanse sporite de informare în regiunile de graniță vestică
		9. șanse sporite de informare în satele din apropierea orașelor
Oportunități personal-familiale favorabile anumitor forme de migrație externă circulatorie	capital social	10. integrare în rețele transnaționale de rudenie, de tip religios, etnic, de afaceri
	capital uman	11. educație școlară experiență profesională
	capital material	12. resurse pentru călătorie și instalare la destinație
Ideologii comunitar-regionale favorabile anumitor forme de migrație externă	ideologii „de țară“ de destinație	13. „cea mai bună țară“ pentru emigrare/circulație
	ideologii despre timpul trăit în propria țară	14. percepția unor șanse reduse pentru ca în propria țară „lucrurile să se rezolve“ în sensul obiectivelor personale de viață; mai rău „acum“ față de „ieri“ și „mâine mai rău față de azi“ în propria țară
	ideologii asupra „mijloacelor“	15. cea mai bună metodă de a ajunge și de a avea succes acolo, funcție de resurse
	ideologii ale „scopurilor“	16. ce se poate obține pentru sine și familie prin migrație

de capital ci de o diferențiere funcțională. Capitalul social furnizează suportul pentru plecare și instalare la destinație, pentru pătrunderea în noul mediu de imigrare. Ulterior, pe măsură ce sporește durata de ședere în străinătate, rolul capitalului uman, al cunoștințelor de limbă, de tip profesional și al informației în genere, câștigă tot mai

multă importanță. Este probabil că durata de ședere în străinătate și, eventual convertirea migrației temporare în migrație definitivă se produce în bună măsură în funcție de parametrii de capital uman. Cu cât aceștia au valori mai ridicate, cu atât conversia menționată este mai probabilă pentru migrantul din rural.

Implicații

Studiile calitative și cantitative asupra migrației circulatorii în străinătate evidențiază consecințele pozitive de tip economic al fenomenului asupra persoanelor, familiilor și comunităților implicate în proces, la originea acestuia. Deschiderea spațiului Schengen de la 1 ianuarie 2002 va contribui, foarte probabil, la sporirea fluxurilor de migrație circulatorie dar și la restructurarea lor. Oricum, punctul de pornire, structurile de comportament care vor condiționa puternic desfășurarea procesului în continuare sunt cele instituite deja în anii anteriori și descrise în această lucrare.

Problema care se pune din punct de vedere practic este aceea a optimizării fluxurilor de migrație externă circulatorie, a structurării lor – nu prin control direct ci prin măsuri de politică social-economică de dezvoltare - astfel încât să fie funcționale pentru migranți și comunități atât la origine, cât și la destinație. În seria notelor definitive pentru această funcționalitate sporită intră și cea referitoare la posibilul rol al migrației circulatorii în reducerea migrației definitive. Ideile de politică social-economică relevantă și pentru migrația internațională nu pot fi fundamentate prin studii în general asupra migrației ci prin focalizare pe segmente particulare ale fenomenului. Pentru spații social diferite – rural, urban, al muncitorilor calificați, al specialiștilor cu înalta calificare sau al muncitorilor necalificați – vor trebui să fie realizate fundamentări specifice.

Studiul de față, centrat asupra lumii rurale, este în primul rând relevant pentru problematica socială actuală a lumii rurale românești. Una dintre implicațiile sale majore susține că pentru rezolvarea problemelor rurale nu este suficientă orientarea politicilor de dezvoltare numai asupra agriculturii și infrastructurii rurale. Mecanismele economiei de piață în agricultură nu pot funcționa în afara unei relansări a cererii urbane de produse agricole, condiționată, la rândul ei, de revigorarea economiei urbane. Analizele indică în mod clar impactul imens pe care

l-a avut reducerea drastică a navetismului rural-urban. Șocul s-a produs în special în zonele rurale din apropierea orașelor mici unde dependența față de o economie urbană, de cele mai multe ori monoindustrială, a fost extrem de mare.

Deși instituirea modelului Uniunii Europene în materie de dezvoltare regională are parcurse câteva secvențe notabile (începând cu legea dezvoltării regionale 151/1998 și continuând cu înființarea sistemului instituțional aferent ei), practica de dezvoltare regională se menține încă la cote modeste. Gândirea de tip sectorial continuă să fie prezentă excesiv în decizii de dezvoltare. Or, pentru mediul rural, relansarea dezvoltării nu poate veni decât în baza unei abordări regionale în care țintele și actorii de dezvoltare să fie nu numai satele sau exploatările agricole ci satele și exploatările agricole în contextul micro-zonelor urbane de care aparțin.

Similar, rezultatele analizei indică necesitatea de a considera mai atent diferențele de problematică de dezvoltare dintre satele-centru de comună și stele periferice. Acestea din urmă sunt mult mai sărace și în consecință exercită o presiune migratorie de un tip special.

Soluția de principiu pentru optimizarea fluxurilor de migrație circulatorie a populației în străinătate rezidă în conjugarea politicilor de dezvoltare regională și a celor de populație astfel încât să fie multiplicat oportunitățile de împlinire personală și familială prin profesie, câștig, servicii comunitare, turism etc, în țară sau prin circulație migratorie în străinătate. A forța prin constrângeri de politică economică și regională inadecvate populația să plece în străinătate, în condițiile în care nu dispune de resursele de capital uman, material sau social suficiente, contribuie direct la multiplicarea formelor anomice de circulație migratorie. Desigur, de la afirmarea acestor principii până la formularea unor sugestii concrete de politică de dezvoltare și de populație este un drum lung. Revine unor studii specializate pe probleme de politici

de migrație și de dezvoltare elaborarea unor astfel de propuneri.

Mai mult sau mai puțin explicit, în grade diferite, persistă la o bună parte dintre funcționarii instituțiilor centrale sau locale sau chiar în mass-media, o atitudine ambiguă, dacă nu chiar negativă, în legătură cu migrația circulatorie externă. De multe ori, prin simplu joc lingvistic, este asimilată la cea definitivă. Prejudecăți sau spaima inutile ajung să își pună amprenta pe decizii mai mult sau mai puțin importante, cu consecințe asupra mișcării migratorii de tip circulatoriu. Difuzarea, în cât mai mare măsură în mass-media, a unor studii care aduc informație validă în legătură cu problematica și consecințele migrației externe circulatorii nu poate fi decât benefică în procesul de formare a unei evaluări sociale corecte a respectivului fenomen social.

Dat fiind importanța economică și socială a migrației circulatorii în străinătate, fenomenul va trebui să fie tot mai atent examinat științific. Eventuale politici cu incidență asupra migrației își pot dovedi eficiența numai în măsura în care sunt fundamentate științific.

Un instrument de cunoaștere de tipul acestui recensământ comunitar poate sta la baza unei multitudini de studii de detaliu

care să facă transparent un fenomen social de maximă importanță sporind astfel șansele de a-l integra efectiv în tematica politicilor de dezvoltare.

Pentru cunoaștere, pentru realizarea unor studii cât mai bine fundamentate asupra migrației în genere, a celei internaționale în mod particular, este nevoie însă, în primul rând, de specialiști în domeniu. Resursele de expertiză în sociologia populației și în demografie, pe tematici ale migrației și dezvoltării sunt încă extrem de reduse în țară. Revine spațiului academic și universitar românesc sarcina de a lucra în acest sens. Experiențe de genul celei în care OIM a transformat un proiect de cercetare în unul de amplă implicare a studenților de la Facultatea de Sociologie din București ar trebui, fără îndoială, multiplicat. Implicarea specialiștilor români în rețele internaționale de cercetarea migrației, firav începută, este, de asemenea, o direcție asupra căreia trebuie focalizate eforturi suplimentare.

Și, în afară de specialiști, centre și rețele care să îi integreze, sunt necesare date asupra migrației, organizate în baze ușor accesibile, în format electronic, date produse prin sondaje, studii de caz, recensăminte, statistica stării civile etc.

ANEXA 1

Predicția migrației transnaționale

Tabelul A 1. Predicția variabilelor de migrație funcție de caracteristici ale comunităților și regiunilor de origine

Predictori	Variabilă dependentă					
	RIMIG Rata migrației de revenire în localitatea din străinătate		REMIG Rata emigră- rilor (preponde- rent) temporare în străinătate		RPREVAL Rata de prevalență a migrației în străinătate	
	b	beta	b	beta	b	beta
Constanta	8,87		12,0		16,86	
Populația estimată 1998 POP98*	0,00	0,04	0,00	0,09	0,00	0,05
Nivelul de dezvoltare a satului LEVEL98**	1,15	0,04	1,31	0,03	2,14	0,17
Sate central (1) sau periferic (0) în cadru comunei	-0,69	-0,01	-0,58	-0,01	2,23	-0,07
DISTANȚA *** de la sat la cel mai apropiat oraș	-0,01	-0,00	-0,05	-0,01	0,01	0,01
Populația celui mai apropiat oraș de peste 30 mii locuitori	0,00	-0,01	0,00	-0,02	0,00	-0,02
Nivelul de dezvoltare a județului DEVJUD98****	-0,08	-0,03	0,30	0,07	-0,04	-0,03
Localizare a satului la periferia județului (1da, 0 nu)	-1,66	-0,03	-2,34	0,03	-0,27	-0,01
Localizarea în județ de graniță (1da, 0 nu)	-1,99	-0,03	-6,76	-0,08	-2,24	-0,09
Localizare a satului în Moldova (1da, 0 nu)	4,04	0,06	17,51	0,18	7,66	0,26
Localizare a satului în Muntenia (1da, 0 nu)	-3,03	-0,04	-4,95	-0,05	-3,64	-0,12
Localizare a satului în Dobrogea (1da, 0 nu)	4,48	0,02	-0,03	-0,00	2,05	0,03
Localizare a județului la granița de vest (Banat, Crișana-Maramureș)	0,62	-0,01	13,33	0,11	4,96	0,13
Localizare a satului în Transilvania (1 da, 0 nu)	7,14	0,10	6,28	0,07	1,81	0,06
R ²	0,02		0,05		0,12	

Tabelul prezintă coeficienții de regresie nestandardizați (b) și standardizați (beta) din modelele de regresie multiplă, calculate pentru N=11884 sate (excluse cele în care plecările în Germania reprezentau mai mult de 50% din totalul plecărilor). Am marcat prin umbrire coeficienții nesemnificativ diferiți de 0 pentru p=0,05. Fiind vorba de o înregistrare completă, notarea pragului de semnificație este una convențională.

* POP98 Calcul cu populația pe care am estimat-o pentru sat, pentru anul 1998 (D.S), pornind de la cifrele oficiale de populație pe comună în 1998 la care am aplicat structura demografică pe sate în cadrul comunei, determinată la nivelul ultimului recensământ din 1992.

** LEVEL98. Indice al dezvoltării satului construit prin agregări factoriale succesive din 17 indicatori

Tabelul A 2. Predicția ratei de plecare în străinătate, din sate, funcție de alți indicatori de migrație

	B	Eroare standard	Beta	Nivel de semnificație
Constanta	-23,59	26,87		0,38
Populația satului în 1998	0,00	0,00	0,08	0,00
Navetiști la 1000 loc. în 1992 NAV90	0,04	0,00	0,12	0,00
Navetiști la 1000 loc. în 2001 NAV01	- 0,04	0,01	-0,07	0,00
Dinamica navetismului NAV01/NAV90	0,01	0,01	0,02	0,12
Rata migrației de revenire de la orașe în sat, după 1989	0,02	0,01	0,02	0,05
Rata plecaților în străinătate RPLECAȚI	0,29	0,01	0,21	0,00
Au existat emigranți din sat în străinătate înainte de 1990 (1 da, 0 nu)	28,77	26,83	0,01	0,28
Ponderea minorităților religioase în sat, în 1992	0,24	0,02	0,15	0,00
Numărul de locuitori în cel mai apropiat oraș	0,00	0,00	-0,04	0,00
Numărul de dezvoltare a județului în care se află satul DEVJUD98	0,12	0,04	0,03	0,00
R ²	0,11			

Variabila dependentă: REMIG Rata plecărilor(preponderent) temporare în străinătate. N=10134 sate

Tabelul A 3. Predicția ratei de revenire din străinătate, funcție de alți indicatori de migrație

	B	Eroare standard	Beta	Nivel de semnificație
Constanta	-4,11	19,98		0,84
Populația satului în 1998	0,00	0,00	0,03	0,00
Navetiști la 1000 loc. în 1992 NAV90	0,01	0,00	0,04	0,00
Navetiști la 1000 loc. în 2001 NAV01	-0,01	0,01	-0,02	0,12
Dinamica navetismului (NAV01/NAV90)	-0,01	0,01	-0,01	0,28
Rata migrației de revenire de la orașe în sat, după 1989	0,02	0,01	0,03	0,01
Au existat emigranți din sat în străinătate înainte de 1990 (1 da, 0 nu)	9,70	19,95	0,00	0,63
Ponderea minorităților religioase în sat, în 1992	0,32	0,01	0,27	0,00
Numărul de locuitori în cel mai apropiat oraș	0,00	0,00	-0,02	0,06
Numărul de dezvoltare a județului în care se află satul DEVJUD98	-0,17	0,03	-0,05	0,00
R ²	0,08			

Variabila dependentă: RIMIG Rata revenirilor din străinătate. N=10134 sate

primari referitori la capitalul uman, calitatea locuințelor, modernitatea demografică a satului, potențialul său demografic, izolarea comunității și dezvoltarea comunei din care face parte³⁴.

*** DISTANTA măsurare a distanței dintre sat și cel mai apropiat oraș de peste 30 mii locuitori (sursa de date: măsurări realizate de geografi în cadrul proiectului C8, COMREG, Universitatea București (coord. D.Sandu).

**** DEVJUD98 . Indice al dezvoltării județului, construit prin agregări factoriale succesive, din 11 indicatori primari referitori la capitalul uman, ocuparea forței de muncă, modernitatea demografică, și capitalul material al gospodăriilor (D.Sandu, coord, The villages of Romania: development, poverty and social capital, World Bank, Bucuresti, March 2000).

³⁴ Pentru detalii vezi Dumitru Sandu, Dezvoltare și sărăcie în satele României, *Sociologie Românească*, 4/1999.

ANEXA 2

Date asupra migrației la nivel de județ

Tabelul A 4. Distribuția județeană a migranților din rural în funcție de țara în care sunt plecați, 1900- 2001

Județe de domiciliu pe regiuni de migrație	Spania	Franța	Italia	Portugalia	Germania	Israel	Turcia	Grecia	Iugoslavia	Ungaria	Anglia	Irlanda	Austria	Altele	Total
Arad	4,5	1,7	0,2	0,2	6,6	0,1		0,7	2,5	1,3		7,1	5,2	3,8	2,5
Timiș	6,2	11	1,3	9,7	12,9	0,0		0,6	0,1	0,2	1,8	0,3	13,0	3,0	3,5
Bihor	2,5	0,9	0,9	0,1	0,9	0,4	0,0	0,5	0,4	4,8	1,2	1,6	7,6	2,5	2,0
Caras-Severin	1,6	0,4	0,6	0,4	2,8	0,1	0,2	0,7	3,7	0,0	0,5		11,9	4,5	2,1
Hunedoara	1,3	0,6	0,2		0,7	0,2	0,1	0,5	0,4	0,1	1,1	0,7	1,7	0,6	0,5
Brasov	0,8	0,2	2,8		8,7	0,1		0,1		1,8	0,1		0,5	2,6	2,5
Sibiu	1,4	0,1	0,6		17,5			2,6		0,0	0,1	0,4		1,4	2,3
Ifov	0,4	0,4	0,2		0,7	0,2	0,1	0,2			0,5		0,2	0,5	0,3
Bistrita-Nasaud	20,9	1,2	1,1	0,5	2,7	0,7	0,0	0,9	0,1	1,3	0,4	69,7	10,8	2,4	3,5
Cluj	6,8	1,2	0,9	0,3	1,1	0,6	0,1	1,1	0,0	7,9	1,9	1,7	1,4	1,7	2,5
Covasna	0,1	0,1	0,1		0,4	0,1	0,2	0,1	0,6	5,3	0,1		0,4	0,1	1,1
Harghita	0,0	0,1	0,0	0,1	1,1	0,0	0,1		0,0	32	0,1		9,1	0,8	4,6
Mures	0,9	1,0	0,1		6,5			0,0		20			2,9	5,6	4,8
Sălaj	1,4	2,0	0,9		0,9		0,0	0,3	0,6	11	0,3	0,7	2,6	2,3	2,5
Bacău	1,0	1,2	17,6	1,1	1,8	13,3	12,4	3,1	10,0	8,3	10,3	0,8	0,8	4,7	8,3
Galati	1,1	0,8	5,0		0,4		2,8	1,2	2,5		1,1	0,7	0,2	0,7	1,7
Neamt	0,8	0,6	7,1	0,1	1,5	6,3	7,4	2,5	0,4	0,1	1,3	6,7	0,3	20	8,0
Vrancea	0,7	0,3	18,7		0,5		8,1	7,0	8,2	0,1	2,4	0,2	0,3	2,0	5,8
Botosani	0,6	0,2	4,2	0,1	0,5	2,3	5,3	5,5	5,3	0,0	0,3	0,3	0,8	0,9	1,9
Iasi	1,5	0,9	5,4	0,1	2,4	21	11	14	4,6		4,6		1,0	2,9	4,3
Tulcea	1,1	0,3	1,0	0,1	0,2	3,3	3,3	2,9	0,7	0,0	0,2	0,1	0,1	0,6	0,9
Vâlcea	1,2	0,5	2,1	0,5	1,0	5,3	0,3	6,3	0,7		2,1		0,5	1,8	1,7
Giurgiu	0,4	0,5	0,7	0,0	1,2	6,4	0,4	0,2		0,0	0,5			0,2	0,7
Suceava	6,1	0,6	12,4	6,8	10,3	26	6,5	21	6,0	0,0	16	1,0	8,4	6,8	8,8
Maramures	3,6	1,6	2,8	1,5	1,0	2,4	0,5	1,6		0,7	3,5	4,5	6,5	3,9	3,1
Satu Mare	1,1	4,5	4,3	6,3	6,1	0,3		0,0		3,7	3,1	1,8	7,6	3,6	5,8
Braila	0,4	0,4	0,3	0,0	0,1	0,3	1,7	0,3	0,9	0,0	0,2			0,2	0,2
Constanta	0,6	0,5	0,2		0,4	0,6	2,9	0,2	0,6				0,8	1,1	0,6
Vaslui	0,7	0,7	1,4	0,2	0,5	1,5	5,4	2,6	10,0	0,0	1,6		0,2	1,0	1,2
Buzau	1,5	0,4	0,7	0,2	0,9	1,1	3,2	2,8	0,7	0,1	5,6		0,1	0,9	1,1
Prahova	6,5	3,5	0,5	0,4	0,6	2,0	10	0,3	0,5	0,0	0,5	0,1	0,7	4,6	2,4
Calarasi	0,2	0,2	0,1		0,1	0,5	0,3	0,2	0,2				0,0	0,4	0,2
Ialomita	0,6	0,2	0,2		0,2	0,6	2,9	0,6	0,7		1,3		0,0	0,4	0,4
Arges	1,2	0,6	0,7		0,6		1,7	1,8	3,1	0,1	0,8		0,2	0,9	0,8
Dolj	0,4	1,0	1,4	0,5	1,5	0,7	0,2	1,3	4,5		1,1	0,4	0,6	1,6	1,1
Gorj	0,1	0,3	0,6	0,2	0,5	0,2	0,5	2,0	8,3	0,1	0,5	0,1	1,5	0,5	0,6
Mehedinii	0,1	1,3	0,7	0,0	0,7	0,0		2,3	17,8	0,0	0,3	0,2	0,9	0,7	0,8
Olt	1,0	0,4	0,3	0,1	0,4	0,7	0,5	0,9	3,4	0,0	0,4		0,0	1,7	0,8
Alba	3,5	0,3	0,2	0,0	1,4	0,2	0,0	0,7	0,1	0,3	0,6	0,3	0,9	2,6	1,3
Dâmbovița	6,2	1,0	1,1		1,1		2,8	3,7	0,3	0,0	3,1	0,5	0,3	1,9	1,7
Teleorman	9,3	0,9	0,2	0,0	0,7	1,9	1,4	0,4	1,9	0,0	1,4	0,1	0,2	0,8	1,3
	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
TOTAL	15235	4942	46995	3323	17220	8525	4955	6949	2080	24585	1596	985	3025	53699	194114

Benzile umbrite marchează începutul unei grupări regionale iar liniile bold grupările de „câmpuri de migrație” (județe care gravitează în principal în jurul aceleiași țări sub aspectul migrației circulatorii din rural).

Tabelul A 5. Distribuția județeană a migranților în funcție de țara din care au revenit: rural 1900- 2001

Județe de domiciliu pe regiuni de migrație	Spania	Franța	Italia	Portugalia	Germania	Israel	Turcia	Grecia	Iugoslavia	Ungaria	Anglia	Irlanda	Austria	Altele	Total
Arad	4,4	4,3	9,9	2,3	6,9			0,3	0,9	0,7	0,4	3,0	4,7	1,4	1,7
Timiș	2,2	15	2,4	12	7,0	0,0	0,0	0,5	2,5	0,4	1,5		5,1	1,5	2,2
Bihor	1,0	0,9	0,8		1,1	1,0		1,0	0,1	1,7	1,0	3,0	5,3	1,1	1,1
Caraș-Severin	2,7	0,7	0,8		5,7		0,0	0,7	1,6	0,0	1,2		21,7	1,8	1,6
Hunedoara	1,6	0,3	0,2		1,3	0,4	0,1	0,9	0,8	0,3	1,6		1,7	0,9	0,6
Brașov	0,9	0,2	4,0		2,7	0,9			0,3	1,0			0,3	1,1	1,3
Sibiu	1,4		0,4		6,1		0,0	1,9	0,1		0,2			0,7	1,0
Ilovo	0,7	2,4	0,3		1,2	0,5	0,8	0,1		0,0	0,8			1,1	0,7
Bistrița-Năsăud	16,9	1,2	1,0	0,3	4,4	1,0	0,2	0,0	0,9	4,6	1,8	69,4	5,6	2,1	2,9
Cluj	6,5	2,1	1,2		1,4	0,7	0,0	0,1	0,1	3,6		0,8	1,6	1,6	1,8
Covasna	0,2		0,2		0,9	0,0	0,3	0,1	2,3	3,0			0,4	1,0	5,0
Harghita		1,3	0,1		2,2	0,4	0,1		0,0	31	1,0		6,1	1,2	7,8
Mureș	3,6	2,8	0,1		4,7		0,0			27			1,6	2,5	7,6
Sălaj	1,7	0,6	1,0		0,8		0,1	0,6	0,7	7,3	0,4		6,1	1,5	2,4
Bacău	0,8	0,3	15,2	18	1,4	3,3	11	4,0	6,1	8,9	40		0,7	3,8	8,8
Galați	1,0	0,1	3,6		1,6		3,3	0,6	0,6	0,0		1,5	0,1	0,4	1,0
Neamț	1,4	0,5	4,1		0,6	7,3	3,4	1,0	0,7	0,0		20,3		15	5,9
Vrancea	1,0	0,2	13,3		0,5		3,9	4,8	3,8	0,1	1,0	1,5		1,6	2,5
Botoșani	0,7	0,1	3,8		0,7	4,2	6,1	9,2	2,0		0,6		1,8	1,0	1,9
Iași	1,3	0,3	7,6	0,2	1,9	15	12	12	4,4		1,8		0,9	2,5	4,0
Tulcea	1,5	0,4	1,4		0,2	0,7	8,3	5,0	0,5	0,0	0,4		0,1	2,4	1,9
Vâlcea	1,0	1,3	3,2	0,5	0,8	4,9	1,0	11	1,4	0,3	0,2			1,7	1,7
Gurgu	0,7	0,6	0,4		6	14,2	0,0	0,8	0,1				0,1	0,8	1,5
Suceava	1,6	3,1	10,0	8,5	13,6	18	4,6	9,7	9,5	0,0	18	3,8	3,9	7,7	6,9
Maramureș	2,5	9,8	2,4	8,6	1,4	2,9	0,1	4,2	0,1	1,0	5,8	0,8	3,0	3,4	2,2
Satu Mare	0,3	28	4,2	48	1,7	0,2		0,1	0,6	1,6	9,9	4,5	16,5	1,0	2,4
Braș	0,1	0,1	0,3		0,6	0,7	5,7	0,8	1,6	0,0			0,6	0,4	0,9
Constanța	0,7	0,4	0,5		0,2	2,8	4,3	0,5	1,1				0,9	1,6	1,1
Vaslui	0,1	2,4	2,2	0,1	0,6	3,3	12	2,8	7,5	0,0	1,0		0,2	1,2	2,4
Bizău	2,2	0,6	1,4	0,2	1,2	1,5	4,9	5,1	2,5	0,1	4,7		1,2	1,7	1,7
Prahova	4,4	5,6	0,9		0,8	2,0	7,5	0,6	0,6	0,1		0,8	0,1	7,2	3,4
Calarași	0,0	0,5	0,2		0,3	0,4	1,0	0,1	0,1	0,0			0,2	0,8	0,4
Ialomița	0,3	0,5	0,5	0,1	0,4	0,7	2,1	0,7	0,3		0,8		0,1	1,0	0,7
Argeș	1,7	1,3	1,4		0,5		1,0	2,2	3,5	0,1	0,4		0,2	1,8	1,2
Dolj	0,5	0,7	3,3	0,9	3,9	2,0	0,3	3,4	7,9				0,2	2,9	2,2
Gorj		0,7	1,7		5,6	0,3	0,7	4,1	8,3	0,1	1,6		2,7	1,1	1,8
Mehedinți	0,2	1,8	1,9		3,6			4,6	17,5	0,0	1,0		1,5	2,0	2,2
Olt	1,1	0,4	0,5	0,1	0,4	1,5	0,7	1,3	3,4	0,0	0,2		0,1	3,0	1,3
Alba	4,5	6,0	0,6		0,7	0,4	0,0	0,5	0,1	1,0	0,4		0,4	2,7	1,4
Dâmbovița	11,5	1,3	1,9		0,9		1,7	2,9	2,1	0,2	1,6	0,8	0,4	1,9	1,5
Teleorman	15,1	0,5	0,3		3,4	3,6	2,3	1,2	3,4	0,0			0,2	0,5	1,5
	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
TOTAL	2836	2408	11089	869	13062	4564	11111	3486	5388	26646	513	133	1205	35296	118606

Benzile umbrite marchează începutul unei grupări regionale iar liniile bold grupările de „câmpuri de migrație” (județe care gravitează în principal în jurul aceleiași țări sub aspectul migrației circulatorii din rural).

Tabelul A 6. Ponderea plecărilor din județ-mediul rural, pe țări de destinație, 1900-2001

Județe de domiciliu pe regiuni de migrație	Spania	Franța	Italia	Portugalia	Germania	Israel	Turcia	Grecia	Iugoslavia	Ungaria	Anglia	Irlanda	Austria	Altele	Total
Arad	14,5	1,8	2,4	0,1	24,5	0,1		1,0	1,1	6,6		1,5	3,3	43,2	100,0
Timiș	13,9	8,2	9,2	4,7	32,8	0,0		0,6	0,0	0,8	0,4	0,0	5,8	23,4	100,0
Bihor	9,8	1,1	10,5	0,1	3,9	1,0	0,0	0,8	0,2	30,4	0,5	0,4	5,9	35,2	100,0
Caras-Severin	5,9	0,5	7,6	0,3	12,2	0,2	0,2	1,1	1,9	0,2	0,2		9,0	60,5	100,0
Hunedoara	21,9	3,1	9,1		12,3	1,8	0,5	4,0	1,0	2,8	1,9	0,8	5,6	35,1	100,0
Brasov	2,6	0,2	27,3		31,1	0,1		0,1		9,4	0,0		0,3	28,7	100,0
Sibiu	4,7	0,1	5,9		68,1			4,1		0,1	0,0	0,1		16,9	100,0
Ilfov	9,7	3,8	12,3		19,8	2,8	1,0	2,8			1,4		0,9	45,4	100,0
Bistrita-Nasaud	45,5	0,9	7,4	0,8	6,6	0,8	0,0	0,9	0,0	4,6	0,1	9,8	4,6	16,4	100,0
Cluj	21,6	1,2	8,5	0,2	4,0	1,0	0,1	1,5	0,0	40,9	0,7	0,4	0,9	19,1	100,0
Covasna	0,4	0,1	2,7		3,5	0,2	0,4	0,2	0,6	62,2	0,1		0,5	28,9	100,0
Harghita	0,0	0,0	0,2	0,0	2,2	0,0	0,0		0,0	89,7	0,0		3,1	4,6	100,0
Mures	1,5	0,5	0,4		11,9			0,0		52,8			0,9	32	100,0
Sălaj	4,3	2,0	9,0		3,2		0,0	0,4	0,2	53,4	0,1	0,1	1,6	25,6	100,0
Bacău	0,9	0,4	51,3	0,2	2,0	7,2	3,8	3,6	1,3	12,5	1,0	0,0	0,1	15,5	100,0
Galați	5,2	1,3	71,3		2,0		4,2	2,5	1,6		0,6	0,2	0,2	11,1	100,0
Neamț	0,8	0,2	21,4	0,0	1,7	3,4	2,4	1,1	0,1	0,1	0,1	0,4	0,1	68,2	100,0
Vrancea	0,9	0,1	78,6		0,8		3,6	4,3	1,5	0,2	0,3	0,0	0,1	9,5	100,0
Botosani	2,3	0,3	52,8	0,1	2,3	5,1	8,6	12,0	2,9	0,2	0,1	0,1	0,6	12,7	100,0
Iasi	2,8	0,6	30,7	0,0	4,9	21,5	6,5	11,7	1,1		0,9		0,3	19,0	100,0
Tulcea	9,3	0,8	28,3	0,1	1,9	16,3	9,6	11,7	0,9	0,6	0,2	0,1	0,2	20,2	100,0
Vâlcea	5,4	0,7	30,1	0,5	5,2	13,6	0,5	13,3	0,5		1,0		0,5	29,0	100,0
Olgiuz	4,9	3,1	24,6	0,1	15,2	41,0	1,4	1,1		0,1	0,6			8,1	100,0
Suceava	5,4	0,2	34,0	1,3	10,3	13,2	1,9	8,6	0,7	0,1	1,5	0,1	1,5	21,3	100,0
Maramures	9,0	12,7	19,0	8,0	2,7	3,3	0,4	1,8		3,0	1,0	0,7	3,2	34,2	100,0
Satu Mare	1,5	19,9	18,0	18,9	9,3	0,2		0,0		8,1	4,4	0,2	2,1	17,3	100,0
Braila	13,9	3,6	26,8	0,2	3,6	5,3	17,9	4,2	3,8	0,2	0,6			19,4	100,0
Constanța	8,0	2,1	8,1		5,5	4,3	13,2	1,3	1,2				2,3	54,1	100,0
Vaslui	4,6	1,5	30,2	0,3	3,5	5,7	12,1	8,2	9,3	0,1	1,2		0,2	23,1	100,0
Buzau	11,0	1,0	16,2	0,2	7,0	4,1	21,5	9,1	0,7	0,8	4,3		0,1	23,1	100,0
Prahova	20,9	3,7	5,2	0,3	2,2	3,7	10,7	0,4	0,2	0,1	0,2	0,0	0,4	52,0	100,0
Calarasi	7,1	2,0	9,6		5,4	10,0	5,9	2,7	1,0				0,2	36,1	100,0
Ialomița	13,1	1,5	13,6		6,0	6,8	19,7	5,6	2,1		2,9		0,1	28,5	100,0
Arges	12,7	2,2	23,5		6,1		5,7	8,4	4,1	1,9	0,5		0,5	34,1	100,0
Dolj	2,9	2,2	30,4	0,8	12,0	2,7	0,5	4,1	4,3		0,8	0,2	0,8	38,4	100,0
Gorj	0,7	1,3	26,5	0,7	8,2	1,4	2,1	12,4	15,1	1,9	0,7	0,1	3,8	25,2	100,0
Mehedinti	1,1	4,4	22,9	0,1	7,6	0,1		10,9	25,0	0,1	0,3	0,1	1,8	25,5	100,0
Olt	10,0	1,3	10,4	0,3	4,0	4,2	1,8	4,2	4,7	0,2	0,4		0,1	58,6	100,0
Alba	20,7	1,1	4,6	0,0	9,4	0,8	0,1	1,6	0,1	4,5	0,4	0,1	1,0	53,6	100,0
Dâmbovița	29,1	1,6	16,5		6,0		4,3	8,0	0,2	0,3	1,6	0,2	0,3	31,9	100,0
Teleorman	58,0	1,8	4,1	0,0	4,6	6,7	2,8	1,2	1,6	0,0	0,9	0,0	0,3	17,7	100,0
TOTAL	7,8	2,5	24,2	1,7	8,9	4,4	2,6	3,6	1,1	12,7	0,8	0,5	1,6	27,7	100,0

Benzile umbrite marchează începutul unei grupări regionale iar liniile bold grupările de „câmpuri de migrație” (județe care gravitează în principal în jurul aceleiași țări sub aspectul migrației circulatorii din rural).

Tabel A 7. Ponderea revenirilor în județ-mediul rural, pe țări de destinație, 1900-2001

Județe de domiciliu pe regiuni de migrație	Spania	Franța	Italia	Portugalia	Germania	Israel	Turcia	Grecia	Iugoslavia	Ungaria	Anglia	Irlanda	Austria	Altele	Total
Adă	6,1	5,0	4,7	1,0	43,5			0,6	2,4	9,5	0,1	0,2	2,8	24,1	100,0
Timiș	2,5	13,7	10,4	3,9	35,4	0,1	0,1	0,7	5,3	4,6	0,4		2,4	20,5	100,0
Bihar	2,0	1,6	6,4		11,0	3,3		2,6	0,2	34,9	0,4	0,3	7,9	29,4	100,0
Caras-Severin	3,9	0,9	4,3		38,3		0,2	1,2	4,4	0,1	0,3		13,3	32,9	100,0
Hunedoara	5,8	0,9	3,4		22,7	2,2	1,9	4,2	5,7	9,6	1,0		2,6	39,9	100,0
Brasov	1,6	0,3	28,6		22,9	2,6			0,9	17,9			0,3	24,9	100,0
Sibiu	3,3		3,3		67,5		0,4	5,6	0,3		0,1			19,5	100,0
Ifov	2,7	7,4	3,7		20,4	2,8	11,1	0,6		1,2	0,5			49,5	100,0
Districtul Năsăud	14,0	0,8	3,1	0,1	16,8	1,4	0,6	0,0	1,4	35,7	0,3	2,3	2,0	21,4	100,0
Cluj	8,6	2,3	6,2		8,6	1,6	0,2	0,2	0,2	45,1		0,0	0,9	25,9	100,0
Covasna	0,1		0,5		1,9	0,0	0,6	0,0	2,1	35,5			0,1	59,3	100,0
Harghita		0,3	0,1		3,1	0,2	0,1		0,0	90,6	0,1		0,8	4,7	100,0
Mureș	1,1	0,8	0,1		6,8		0,0			81,1			0,2	9,9	100,0
Sălaj	1,6	0,5	3,8		3,4		0,4	0,7	1,3	67,2	0,1		2,6	18,4	100,0
Bacău	0,3	0,1	20,9	1,9	2,3	4,7	15,5	1,7	4,1	29,0	2,6		0,1	16,7	100,0
Galati	2,4	0,2	33,6		17,6		30,8	1,7	2,8	0,2		0,2	0,1	10,5	100,0
Neamț	0,6	0,2	6,5		1,1	4,8	5,5	0,5	0,5	0,0		0,4		80,0	100,0
Vrancea	0,9	0,2	49,6		2,3		14,6	5,7	6,9	0,5	0,2	0,1		19,0	100,0
Botosani	0,9	0,1	19,3		4,3	8,7	30,7	14,4	4,6		0,1		1,0	15,6	100,0
Iasi	0,8	0,2	17,7	0,0	5,2	14,3	28,6	9,0	5,0		0,2		0,2	18,8	100,0
Tulcea	1,9	0,4	7,0		1,2	1,5	40,8	7,8	1,2	0,4	0,1		0,0	37,5	100,0
Vâlcea	1,4	1,5	17,6	0,2	5,0	11,2	5,5	19,8	3,6	4,0	0,0			29,9	100,0
Gurgiu	1,2	0,8	2,5		43,2	35,8	0,1	1,6	0,2				0,1	14,6	100,0
Suceava	0,6	0,9	13,6	0,9	21,7	10,2	6,3	4,1	6,3	0,0	1,2	0,1	0,6	33,5	100,0
Maramureș	2,7	8,9	9,8	2,8	7,0	4,9	0,3	5,5	0,2	10,2	1,1	0,0	1,4	45,1	100,0
Satu Mare	0,3	23,8	16,2	14,7	7,6	0,4		0,1	1,2	14,8	1,8	0,2	6,9	12,0	100,0
Brala	0,2	0,3	3,6		7,0	2,9	59,6	2,6	8,4	0,4			0,7	14,1	100,0
Constanța	1,5	0,7	4,1		2,0	9,5	35,1	1,2	4,4				0,8	40,8	100,0
Vaslui	0,1	2,0	8,7	0,0	2,6	5,4	47,2	3,5	14,3	0,3	0,2		0,1	15,6	100,0
Buzău	3,2	0,8	7,7	0,1	7,8	3,6	27,9	8,0	6,9	1,3	1,2		0,8	29,8	100,0
Prahova	3,2	3,4	2,6		2,6	2,2	20,9	0,5	0,8	0,7		0,0	0,0	63,2	100,0
Călărași	0,2	2,5	6,4		9,1	3,5	22,1	0,4	1,2	0,2			0,4	55,0	100,0
Ialomița	1,0	1,7	6,9	0,1	6,8	4,0	29,1	3,3	2,3		0,5		0,1	44,2	100,0
Argeș	3,4	3,3	11,4		8,3		8,0	5,5	18,6	1,7	0,1		0,2	44,4	100,0
Dolj	0,6	0,7	14,0	0,3	19,3	3,4	1,4	4,6	16,3				0,1	39,3	100,0
Gorj		0,8	9,2		35,2	0,7	3,7	6,8	21,4	1,7	0,4		1,5	18,6	100,0
Mehedinți	0,2	1,7	8,1		18,2			6,3	37,0	0,4	0,2		0,7	27,3	100,0
Olt	1,9	0,6	3,5	0,1	3,1	4,4	4,8	2,8	11,5	0,3	0,1		0,1	66,9	100,0
Alba	7,6	8,7	3,8		5,2	1,0	0,2	1,1	0,3	16,2	0,1		0,3	55,9	100,0
Dâmbovița	18,0	1,8	11,5		6,3		10,6	5,5	6,4	3,0	0,4	0,1	0,3	36,1	100,0
Teleorman	24,4	0,7	1,7		25,2	9,5	14,5	2,3	10,4	0,3			0,2	11,0	100,0
TOTAL	2,4	2,0	9,3	0,7	11,0	3,8	9,4	2,9	4,5	22,5	0,4	0,1	1,0	29,8	100,0

Benzile umbrite marchează începutul unei grupări regionale iar liniile bold grupările de „câmpuri de migrație” (județe care gravitează în principal în jurul aceleiași țări sub aspectul migrației circulatorii din rural).

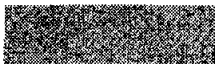
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
Se completează numai pentru persoanele care după 1989 au stat în străinătate dar sunt prezente în localitate	Țară 1									
	Țară 2									
	Țară 3									
	Țară 4									
	Alte țări									
	IX. CU CE SE OCUPAU ACOLO ÎN PRINCIPAL									
	activități în construcții									
	menaj, îngrijire copii, asistență medicală									
	muncitori calificați									
	agricultură									
	lucru în baruri, restaurante, hoteluri									
	afaceri									
	studii/specializări									
	alte activități (care)									
	X. DE CÂTE ORI AU MERS ÎN STRĂINĂTATE CEI CARE AU FOST PLECAȚI ȘI SUNT ACUM ÎN LOCALITATE									
o dată										
de două ori										
de mai multe ori										
În ultimii doi ani de zile plecările în străinătate pentru lucru s-au făcut în principal prin <i>(încercuțiți varianta de răspuns corespunzătoare)</i>										
	vize cumpărate „la negru”									
	vize legal									
	fără viză									
Alte date care nu se referă la plecările în străinătate	XI. ALTE DATE DESPRE LOCALITATE									
	<i>(numai pentru mediul rural)</i> Număr de navetiști din sat, la oraș, în 1990									
	<i>(numai pentru mediul rural)</i> Număr de navetiști din sat, la oraș, în 2001									
	Nr. persoane care au revenit de la oraș la sat, după 1989									
	Nr. autoturisme private pe total gospodării în sat/oraș									
	Înainte de 1989, au existat persoane din localitate care au lucrat în străinătate <i>(încercuțiți varianta de răspuns corespunzătoare)</i>	1 da 2 nu	1 da 2 nu	1 da 2 nu	1 da 2 nu	1 da 2 nu	1 da 2 nu	1 da 2 nu	1 da 2 nu	1 da 2 nu

Chestionar completat de:

Nume și prenume	funcție/profesie

INSTRUCȚIUNI DE COMPLETARE A FORMULARULUI

CINE COMPLETEAZĂ	Datele necesare pentru completare vor fi obținute prin constituirea unui grup de doua sau trei persoane care cunosc foarte bine satul/orășelul. Rămâne la latitudinea dumneavoastră să stabiliți care sunt aceste persoane . Poate fi vorba de agenți veterinari, polițiști cu vechime mare în localitate, preoți, secretari de primărie, primari, vânzători sau simplii cetățeni care își cunosc foarte bine localitatea.
PENTRU CE LOCALITĂȚI SE COMPLETEAZĂ	În toate comunele din țară, pe sate, și în orașele mici care au sub 20000 de locuitori.
CUM LUCREAZĂ ECHIPA DE COMPLETARE	Pentru a răspunde la întrebările din chestionar, persoanele alese vor trebui să rememoreze situația membrilor din fiecare gospodărie a satului/orășelului sub aspectul migrației și să însumeze cazurile conform întrebărilor din formular.
LA CE SE REFERĂ CATEGORIILE DE ÎNTREBĂRI	Întrebările I și XI se referă la date demografice și de stare materială pe total sat sau oraș și vor fi folosite pentru a fi puse în legătură cu cele referitoare la migrația temporară în străinătate. El pot fi obținute în principal de la primărie.
	Întrebările de la II la X vor fi completate de către grupul de foarte buni cunoscători ai populației din localitate și se referă la caracteristici ale persoanelor plecate sau care au fost plecate în străinătate după 1989.
	Întrebările din pachetul II se referă la gospodăriile din localitate care au cel puțin o persoană care este plecată din localitate după 1989 sau care a fost plecată tot după 1989 dar a revenit și trăiește acum în localitate.
	Întrebările III, IV, V și VI vor fi completate cu date care se referă la persoane care în prezent sunt plecate în străinătate după 1989, indiferent dacă s-au stabilit acolo sau nu
	Întrebările VII, VIII, IX și X se referă la persoane care au fost plecate din localitate în străinătate după 1989 dar au revenit și trăiesc în prezent în satul sau orașul respectiv.
MODUL DE COMPLETARE A FIECĂREI CELULE („CĂSUȚE”) DIN FORMULAR	Pentru fiecare întrebare trecută pe rândurile sau liniile din tabel se completează răspunsuri pentru un număr de coloane egal cu numărul de sate din comună, plus ultima coloană cu totalul. În cazul orașelor se va completa numai ultima coloană cu totalul. Pentru o comună care are 3 sate, spre exemplu, vor fi

	<p>completate date în patru coloane, câte una pentru fiecare sat și una pentru total comună.</p> <p>În cazurile în care pentru satul sau orașul respectiv nu sunt persoane plecare sau care au fost plecate în străinătate, se va marca printr-o liniuță.</p> <p>Numai la două întrebări, X.5 și XI.5, răspunsul se dă prin încercuirea uneia dintre variantele înscrise în tabel. În rest, la toate celelalte întrebări se trec cifrele rezultate din numărătoarea făcută de către persoanele care cunosc localitatea sau din evidențele primăriei.</p> <p>Dacă în comună sunt mai mult de 8 sate, vă rugăm să faceți o copie a formularului și să adăugați informația despre satele 9, 10... pe formularul copiat .</p>
<p>CINE POATE DA LĂMURIRI ASUPRA MODULUI DE COMPLETARE A FORMULARULUI</p>	<p>Nu se completează celulele marcate prin umbrire de tipul:</p> <p>Pentru orice nelămuriri în legătură cu conținutul formularului vă puteți adresa coordonatorului de studiu, prof. univ. dr. Dumitru Sandu, între orele 8,30- 10, la telefon</p>

ANEXA 4

Caracteristici ale migrației circulatorii a populației rurale pe câmpuri de migrație

1	Principale țări spre care gravitează migrații						Total 8
	Germania 2	Ungaria 3	Italia 4	Turcia 5	Iugoslavia 6	Spania 7	
Număr gospodării la recensământul din 1992	458138	383438	1049160	533091	470436	272154	3166417
Populația estimată (D. S) la nivelul anului 1998	1399350	1144116	3321026	1648804	1375440	827528	9716264
Persoane plecate din sat în străinătate în noiembrie 2001	30161	37071	99051	11805	7822	8204	194114
Migranți reveniți în sat din străinătate	10182	32493	45707	12393	10233	5159	116167
% gosp. cu migranți din total gospodării	6,0	7,2	9,5	3,0	3,2	3,5	7,0
% gosp. de migranți care au							
locuință nou construită	5,9	12,1	18,3	14,3	6,5	10,9	12,4
firma/afacere privată	2,6	10,9	3,6	4,0	2,0	4,8	4,0
Din total plecați, din „câmpul” de referință, sunt							
protestanți (luterani, calvini)	3,6	14,9	0,5	0,2	0,5	3,3	3,8
neoprotestanți	11,8	13,0	7,3	6,8	4,4	13,5	9,2
catolici	15,7	27,3	22,2	0,4	0,8	1,8	19,1
romi	8,9	8,6	1,3	3,4	19,2	9,3	5,1
maghiari	8,7	47,7	1,5	0,0	0,0	2,4	11,3
germani	8,1	1,7	0,3	0,4	0,0	1,7	1,8
Din total plecați, din „câmpul” de referință, sunt ocupați în							
activități în construcții	29,5	38,9	50,6	35,6	34,0	39,7	43,0
menaj, îngrijire pers., asist. medicală	10,5	7,4	18,3	8,3	9,5	16,4	14,0
muncitori calificați	9,6	11,8	8,2	8,4	6,0	8,4	9,1
agricultură	12,4	16,2	10,4	9,1	17,0	11,8	12,1
lucru în baruri, restaurante, hoteluri	4,9	4,6	3,6	4,3	5,3	5,2	4,2
afaceri	0,6	2,0	0,3	0,7	1,0	0,3	0,7
Din total migranți care au revenit în „câmp”, sunt							
protestanți (luterani, calvini)	2,2	19,6	0,4	0,3	0,0	6,1	6,1
neoprotestanți	13,3	7,5	6,6	4,0	1,3	8,9	6,8
catolici	7,8	29,0	23,0	0,0	0,8	1,0	17,9
romi	19,3	13,4	2,2	8,9	22,3	15,5	9,9
maghiari	5,9	59,4	1,3	0,0	0,0	5,6	17,9
germani	1,4	0,6	0,2	0,1	0,0	0,2	0,4
Din total reveniți în sate din câmpul de referință, au lucrat în							
activități în construcții	36,3	40,4	51,8	46,9	35,3	41,5	44,8
menaj, îngrijire bătrâni, îngrijire copii, asistență medicală	7,6	4,6	10,1	5,2	4,9	8,0	7,3
muncitori calificați	5,9	7,3	7,0	8,2	6,4	6,2	7,0

1	2	3	4	5	6	7	8
agricultura	18,3	25,6	14,8	13,7	32,6	14,0	19,5
lucru în baruri, restaurante, hoteluri	4,1	2,7	3,0	2,8	2,5	4,0	3,0
afaceri	1,4	1,7	0,3	0,7	0,4	1,3	0,9
Caracteristicile satului							
navetiști din sat, la oraș, în 1990, la 1000 de loc.	149,7	119,8	102,2	127,4	119,7	162,6	123,0
navetist din sat, la oraș, în 2001, la 1000 de loc.	67,9	40,5	30,9	39,7	48,6	51,6	43,1
% reducere a ratei de navetism ^{21001/1990}	54,6	66,2	69,8	68,8	59,4	68,3	65,0
persoane care au revenit de la oraș la sat, după 1989, la 1000 de locuitori	24,0	25,5	30,9	36,6	35,0	30,3	30,7
% gospodării din sate care au autoturism propriu	24,7	19,6	14,1	15,7	18,3	19,6	17,6***
% gospodării de migranți care au autoturism	31,6	33,8	21,4	22,1	14,3	29,0	21,6

* Diferențele față de datele din tabelul 3 provin din faptul că în acest caz nu au fost luate în calcul 239 de sate cu pondere mare de plecări în Germania, presupuse a fi plecări definitive.

** În interpretarea datelor din tabel, este util să fie luate în considerație recomandările din caseta 6.

*** Sondajul de configurare AGB realizat de IMAS în octombrie 2001 pe 3306 de gospodării rurale indică o pondere de 18,5% gospodării cu autoturism.

ABSTRACT

The study presents the first results of a first community census on temporary external migration of rural population from Romania. The information was collected by a form sent to all the villages of the country, filled in by local experts. 12300 out of about 12700 villages filled in the questionnaire. In spite of the fact that collected data are affected by estimation errors related to expert's knowledge or prejudices, the resulting findings show a rather high degree of consistency. The global image is that of a country that is highly regionalized from the migration point of view: function of destinations of circular migration, the country is clearly divided into „fields” and „regions” of migration. Village level analysis indicate also a strong selectivity of the phenomenon function of community characteristics – size, level of development, age, ethnic and religious profile, regional location etc. The hypothesis of transnational migration is supported by the overall information collected by the census. The theoretical model for data interpretation has as key terms – community capital, networks, migration waves and cumulative causation. Implications for migration and regional development policies are derived from the analysis. Prediction models benefited to a large degree of other data at village or regional level produced within a different research project of University of Bucharest focused on community and regional development.